

95868

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΟΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
εισ. 95868
Αρ.
παξ.

Συγκριτική Μελέτη Μέτρων Οικονομικής Πολιτικής για την Αντιμετώπιση της Κρίσης του
2008:

Η Περύπτωση της Ισπανίας και της Πορτογαλίας

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σουβερμέζογλου Μιχαήλ

Επιβλέπων:

Γ. Παγουλάτος, Καθηγητής

Αθήνα, Ιούνιος 2012

ΣΟΥ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>Εισαγωγή</u>	3
<u>1. Η οικονομική κρίση</u>	4
1.1 Σύντομο ιστορικό της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.....	4
1.2 Από την χρηματοπιστωτική κρίση στην κρίση χρέους.....	5
1.3 Ιδιαιτερότητες της κρίσης σε Πορτογαλία και Ισπανία.....	8
<u>2. Πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης</u>	11
2.1 Πολιτικές από την πλευρά της ζήτησης.....	12
2.2 Πολιτικές από την πλευρά προσφοράς.....	12
<u>3. Μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης στην Ισπανία</u>	14
3.1 Δημοσιονομικές πολιτικές.....	15
3.2 Πολιτικές στον τραπεζικό τομέα.....	17
3.3 Πολιτικές στην αγορά εργασίας.....	17
<u>4. Μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης στην Πορτογαλία</u>	18
4.1 Δημοσιονομικές πολιτικές.....	18
4.2 Πολιτικές στον τραπεζικό τομέα.....	20
4.3 Μεταρρυθμίσεις.....	20
<u>5. Συγκριτική ανάλυση των μέτρων σε Ισπανία Πορτογαλία</u>	21
<u>6. Συμπεράσματα</u>	29
<u>Βιβλιογραφία</u>	32
<u>Παράρτημα</u>	34

Εισαγωγή

Στην οικονομική επιστήμη, η έννοια της κρίσης είναι ισοδύναμη του μεγαλύτερου εφιάλτη των οικονομολόγων. Έτσι, είναι προσφύλαξ για μελέτη τόσο γιατί ενέχει μια διάσταση φόβου και απόλυτου κακού, καθώς περιλαμβάνει την καταστροφή κεφαλαίου και την επιδείνωση της ζωής ανθρώπων αλλά κυρίως γιατί αναδεικνύει ένα από τα βασικά ελλείμματα της οικονομικής επιστήμης καθώς καμία από τις κυρίαρχες οικονομικές σχολές δεν μπορούν να προβλέψουν τις οικονομικές κρίσεις ούτε και συχνά να τις ερμηνεύσουν και αναλώνονται στην εκ των υστέρων αντιμετώπιση τους. Έτσι η συζήτηση για την αντιμετώπιση των κρίσεων δεν μπορεί παρά να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα μέτρα αντιμετώπισης τους καθώς αυτός ο τομέας αναδεικνύεται από τη θεωρία ως ο βασικός πυλώνας πρόληψης τους.

Η βασική διχοτόμηση της οικονομικής επιστήμης σε κεϋνσιανούς και (νέο)κλασσικούς οικονομολόγους δεν μπορεί να μην βρίσκει αποτύπωση στην ερμηνεία αλλά και στην αντιμετώπιση των κρίσεων. Προφανώς όλα τα παρακλάδια της διχοτόμησης (νέο-κεϋνσιανοί, μετά-κεϋνσιανοί, οπαδοί της νεοκλασσικής σύνθεσης) τοποθετούνται και αυτοί με τη σειρά τους στα ζητήματα που άπτονται της κρίσης. Μετά από κάθε κρίση, η συζήτηση τροφοδοτείται με νέα «ευρήματα» που «δικαιώνουν» την κάθε σχολή πάνω στην ανάγνωση της οικονομικής κρίσης. Άλλωστε, όπως σε κάθε κοινωνική επιστήμη, έτσι και στα οικονομικά, η σύγκρουση σχολών δεν μπορεί να οδηγήσει σε αλήθειες αλλά μόνο σε διαφορετικές ασκούμενες πολιτικές για την πρόληψη νέων κρίσεων.

Η δικιά μας διπλωματική θέλει να πάρει θέση όχι τόσο στην ερμηνεία των κρίσεων αλλά στα μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης, κάνοντας μια συγκριτική ανάλυση των ασκούμενων πολιτικών σε Πορτογαλία και Ισπανία, δύο χώρες που έχουν πληγεί με διαφορετικό τρόπο αλλά από την ίδια κρίση, την κρίση χρέους. Σε ένα πλαίσιο πολιτικής οικονομίας η παράθεση πρωτογενών στοιχείων, χωρίς οικονομετρικές τροποποιήσεις μπορεί να ρίξει φως στην ορθότητα των ασκούμενων πολιτικών και σε κάθε περίπτωση να αξιολογήσει την ικανότητα τους να αντιμετωπίζουν την κρίση. Δεν είναι στους στόχους μας να δικαιώσουμε κάποια από τις σχολές σκέψεις αλλά περισσότερο «να αφήσουμε τα στοιχεία να μιλήσουν». Ακόμα, λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι η κρίση χρέους λαμβάνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις στις αναφερόμενες χώρες, μπορούμε να αξιολογήσουμε όψεις αντιμετώπισης της κρίσης που ενδεχομένως να χρήζουν αναπροσαρμογής όσο είναι καιρός.

Η δομή της εργασίας έχει ως ακολούθως: Ενότητα 1, περιλαμβάνει ένα ιστορικό της κρίσης σε διεθνές επίπεδο και οι εξειδικεύσεις-διαφορές σε Ισπανία και σε Πορτογαλία. Στην Ενότητα 2 γίνεται αναφορά στα εργαλεία αντιμετώπισης της κρίσης από την πλευρά του κράτους. Στην Ενότητα 3, γίνεται ανάλυση των ληφθέντων μέτρων και η σύνδεση τους με επιδιωκόμενα από πλευράς οικονομικής θεωρίας αποτελέσματα για την Ισπανία με παράθεση των στοιχείων, ενώ στην Ενότητα 4 γίνεται το ίδιο όσον αφορά τα ληφθέντα μέτρα για την Πορτογαλία. Επίσης στην Ενότητα 5 γίνεται μια συγκριτική ανάλυση εμπειρικής πραγματικότητας και ληφθέντων μέτρων στις δύο χώρες σε ένα πλαίσιο πολιτικής οικονομίας. Τέλος στην Ενότητα 6 επιχειρείται μια κριτική αποτίμηση για την οικονομική κρίση συνολικά και για τα λάθη που τυχόν έγιναν, ενώ προτείνονται σειρά μέτρων επιπλέον των όσων έγιναν.

I. Οικονομική κρίση

1.1 Σύντομο ιστορικό της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης

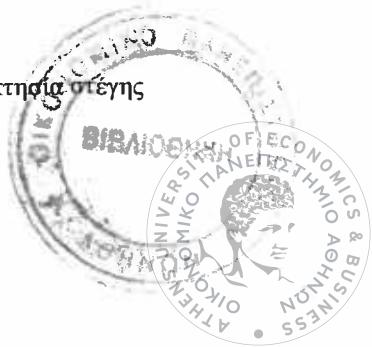
Σε κάθε οικονομική κρίση υπάρχει μια αλληλουχία γεγονότων που μπορεί να χαρακτηριστεί ως η κρίσιμη για την κατανόηση και την ερμηνεία της κρίσης. Ως εκ τούτου, σκοπός μας δεν είναι να παραθέσουμε ένα χρονολόγιο της οικονομικής κρίσης, αλλά να εστιάσουμε στα συμβάντα που κατά την άποψη μας αποδείχθηκαν κρίσιμα για την έκβαση της οικονομικής κρίσης με όρους αιτιότητας. Η κρίση που βιώνουμε σήμερα στην Ευρώπη ως κρίση χρέους είναι απότοκο της κρίσης στον τραπεζικό τομέα των ΗΠΑ το 2008. Σε μεγάλο βαθμό έχει αυτονομηθεί πάιρνοντας τα δικά της χαρακτηριστικά και υπό αυτήν την έννοια έχει μεγάλη αξία να αναλυθεί αυτόνομα ως κρίση χρέους ή ως μια συστηματική κρίση της Ευρωζώνης, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Η κρίση στις ΗΠΑ εμφανίζεται ως μια κρίση του χρηματοπιστωτικού τομέα, που έχει πάντα ως παρονομαστή την μεταβολή της τιμολόγησης του κινδύνου, της παρούσας και της μελλοντικής αξίας των χρηματικών ροών. Συνδέεται με την ανάπτυξη μιας κατηγορίας πιστωτικών παραγώγων που προκύπτουν από τιτλοποίηση χρεών, ενυπόθηκων δανείων στην αγορά κατοικίας, που χρησιμοποιούν τα χρέη ως εγγύηση (CDOs). Αυτού του τύπου τα δάνεια διασπείρουν το πιστωτικό κίνδυνο και τον κατηγοριοποιούν ανάλογα με την επικινδύνοτητα του. Ταυτόχρονα η διαδικασία τιτλοποίησης χρεών ως μια αυτόνομη διαδικασία από τη σύναψη ενυπόθηκων δανείων στην αγορά κατοικίας είχε σίγουρα επιδράσεις στην διαδικασία σύναψης καθεαυτό, πρωτίστως την αύξηση της χορήγησης των δανείων αυτών και υπό τη μορφή κοινωνικής πολιτικής της κυβέρνησης Μπους¹, αλλά και την διάχυση τοκοφόρων τίτλων σε διεθνές επίπεδο. Σύμφωνα με την αναφορά της Επιτροπής για την Οικονομική κρίση (Financial Crisis Inquiry Report 2011) η κανονική αναπαραγωγή της διαδικασίας παραγωγής CDOs είχε σαν προαπαιτούμενο την διατήρηση της ζήτησης σε σταθερό επίπεδο. Με άλλα λόγια, οι κάτοχοι των τίτλων πίστευαν ότι θα μπορούσαν να μεταπωλήσουν σε κάθε περίπτωση τα ενυπόθηκα δάνεια και η διαδικασία να συνεχίζεται απρόσκοπτα. Η διαδικασία αυτή σταμάτησε λόγω της κάμψης των πραγματικών μισθών, ιδίως αυτών των εργαζομένων που είχαν πάρει ενυπόθηκα δάνεια πράγμα που αμφισβήτησε ευθέως την ικανότητα αποπληρωμής τους. Ο μηχανισμός που μέχρι πριν ασφάλιζε και διέσπειρε τον κίνδυνο τώρα ήταν υπεύθυνος για τη διάχυση της κρίσης στο αμερικανικό και διεθνές τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Στο ερώτημα αν η κρίση μπορούσε να αποφευχθεί η αναφορά της Επιτροπής αποφαίνεται με σαφή τρόπο καταφατικά. Η διαδικασία τιμολόγησης και ασφάλισης του κινδύνου από τις ασφαλιστικές εταιρίες, καθώς και η διαδικασία παραγωγής νέων δανείων λειτουργούσε επί της ουσίας χωρίς κανέναν έλεγχο επιτείνοντας έτσι μια διαδικασία χρηματοοικονομικής απορρύθμισης. Παράλληλα, η ετοιμότητα του κράτους στην αντιμετώπιση της κρίσης ήταν καταφανώς ανεπαρκής² και η παλινωδίες στην αντιμετώπιση της κρίσης άξυναν την αβεβαιότητα και τον πανικό. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε το γεγονός ότι από τη δεκαετία του 70' οι οικονομολόγοι της σχολής του Σικάγο διατράνωναν το τέλος των οικονομικών

¹ Βλέπε και Financial Crisis Inquiry Report 2011, η πολιτική Μπους ενθάρρυνε την ιδιοκτησία στέγης συνεχίζοντας έτσι την κοινωνική πολιτική της κυβέρνησης Κλίντον.

² «Η κατάσταση των μακροοικονομικών είναι καλή» Olivier Blanchard, 2008.

κρίσεων³ πράγμα που δεν μπορεί να είναι άσχετο με την ανικανότητα διαχείρισης και πρόληψης της κρίσης από την πλευρά του κράτους, σε μια οικονομία που σε ένα βαθμό τουλάχιστον εμφορείτο από τις αντιλήψεις αυτής της σχολής τουλάχιστον μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης. Η θεωρία των αποτελεσματικών αγορών απέκλειε κάθε συζήτηση για την ενδεχόμενη αποτυχία στην αγορά κατοικίας.

Η απάντηση στην κατάρρευση τραπεζικών ιδρυμάτων στις ΗΠΑ ήταν μια διαδικασία κρατικοποίησης τραπεζών γεμάτη αντιφάσεις, ιδίως μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers που ακολουθείται από μια πιστωτική παρέμβαση της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ με πολιτικές τόνωσης της ρευστότητας, μια πιστωτική παρέμβαση χωρίς ιστορικό προηγούμενο. Επί της ουσίας, οι τράπεζες που είχαν μολυνθεί από τοξικούς τίτλους και δεν είχαν την απαιτούμενη ρευστότητα κρατικοποιήθηκαν, μια στρατηγική αρκετά διαφορετική από αυτή που ακολουθήθηκε στην Ευρώπη όπως θα δούμε στη συνέχεια. Ταυτόχρονα, η πολιτική τόνωσης της ρευστότητας πρέπει να πούμε ότι συνοδεύτηκε από μια πολιτική κεϋνσιανού τύπου με στοιχειώδεις δομές κοινωνικού κράτους, δημόσιο πυλώνα υποχρεωτικής ασφάλισης και με μέτρα καταπολέμησης της ανεργίας. Σήμερα, μπορούμε να πούμε ότι η κατάσταση φαίνεται να είναι κάπως καλύτερη, ιδίως σε σχέση με τις χώρες της Ευρώπης, με ανάπτυξη έστω και ασθμαίνουσα και σχετική κάμψη στα ποσοστά ανεργίας.

1.2 Από την χρηματοπιστωτική κρίση στην κρίση χρέους

Όσον αφορά την Ευρώπη τρεις διαφορετικές όψεις της κρίσεις έχουν ξετυλιχτεί, συμπληρωματικές μεταξύ τους αν και με τη δική της αυτονομία η κάθε μια, τουλάχιστον σε ένα βαθμό. Οι οικονομικές διακυμάνσεις και υπό αυτήν την έννοια και οι κρίσεις μεταδίδονται από χώρα σε χώρα με αυτό που οι οικονομολόγοι ονομάζουν κανάλια μετάδοσης. Εν προκειμένω, οι διακυμάνσεις μεταδόθηκαν μέσω των τοξικών ομολόγων που διακρατούσαν τράπεζες της Ευρώπης παρακινούμενες από τις πολύ υψηλές αποδόσεις αυτών των τίτλων. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των τίτλων το κατείχαν τράπεζες του Hv. Βασιλείου, της Ιρλανδίας και της Ισλανδίας αλλά και του Βελγίου και της Ισπανίας σε μικρότερο βαθμό. Σε ένα πρώτο στάδιο υπάρχει κρατικοποίηση των ζημιών κάτι που βραχυπρόθεσμα τουλάχιστον αυξάνει το δημόσιο χρέος ανάλογα με το επίπεδο έκθεσης σε τοξικούς τίτλους αλλά και αυξάνει κατά τον ίδιο τρόπο την τιμολόγηση του κινδύνου. Έτσι ξεκινάει μια νέα φάση, ανατιμολόγησης του κινδύνου κάθε είδους χρηματοπιστωτικού τίτλου.

Η παραπάνω παράθεση γεγονότων πόρρω απέχει από το να εξηγεί συνολικά την κρίση στις χώρες της Ευρώπης, γιατί στην Ευρώπη η ανατιμολόγηση του κινδύνου περνάει απαρεγκλίτως και από μια συζήτηση που σχετίζεται με την δομή της ΟΝΕ. Η συζήτηση που τιτλοφορείται «είναι η Ευρώπη μια περιοχή άριστου νομίσματος;» είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κρίση αλλά κυρίως με τη διαχείριση της (βλ. και Bayoumi και Eichengreen 1997, Frankel και Rose 1998, Camacho et al. 2006, Dickerson et al. 1996). Συγκεκριμένα, αν η Ευρώπη είναι μια περιοχή άριστου νομίσματος που σημαίνει ότι έχει πλήρη κινητικότητα παραγωγικών συντελεστών από χώρα σε χώρα και ισόρροπα επίπεδα ανάπτυξης τότε θα μπορεί να αναπαράγεται ως δομή και θα μπορεί να ανταπεξέρχεται στις εξωτερικές κρίσεις, ενώ αν δεν είναι θα υποφέρει συχνά από συστημικές κρίσεις.

³ «Το κεντρικό πρόβλημα της αποτροπής των υφέσεων έχει επιλυθεί» Robert Lucas, 2003. Ενώ ο Eugene Fama (2007) δήλωνε ότι η λέξη φούσκα δεν βγάζει κανένα νόημα.

Στην ONE συμβιώνουν χώρες με διαφορετικά επίπεδα ανάπτυξης, που είτε παραποίησαν είτε όχι, υπολείπονταν σε όλους τους δείκτες από τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους, κάτω από τη στέγη ενός κοινού νομίσματος. Αυτή η συμβίωση οδήγησε σε διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης τη χρυσή δεκαετία 1999-2008 με ταχεία ανάπτυξη των χωρών της περιφέρειας και στασιμότητα των χωρών του κέντρου ωθώντας στην αύξηση του συγχρονισμού των οικονομιών της ONE. Η ανάπτυξη στις χώρες της περιφέρειας αποτέλεσμα της πρόσβασης σε φτηνό δανεισμό ένεκα της μεγάλης ασφάλειας που παρείχε η νομισματική ένωση και της εισροής ξένων αποταμιεύσεων οδήγησαν σε πλεονάσματα στο ισοζύγιο χρηματοπιστωτικών συναλλαγών και την ίδια στιγμή ελλείμματα στα εμπορικά ισοζύγια. Η ανάπτυξη περνούσε από συγκεκριμένους κλάδους της παραγωγής οι οποίοι ευνοούνταν από το φτηνό δανεισμό και ήταν κυρίως ο κλάδος των κατασκευών. Επίσης τα πλεονασματικά ισοζύγια χρηματοπιστωτικών συναλλαγών είχαν σαν αποτέλεσμα την διόγκωση της πίστης σε όλες τις μορφές της στις οικονομίες της περιφέρειας και την διόγκωση του τραπεζικού τομέα αυτών των οικονομιών. Όλες οι ανωτέρω διαδικασίες καταδεικνύουν το βαθμό αστάθειας και τον ευάλωτο χαρακτήρα της συμβίωσης κάτω από τη στέγη του κοινού νομίσματος. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η δομή δημιουργεί με αυτόνομο τρόπο μια άλλη διάσταση της κρίσης η οποία περίμενε να εμφανιστεί στην πρώτη ευκαιρία μιας διεθνούς κρίσης. Όπως έλεγε και ο Krugman (2011), το να είσαι μέλος της νομισματικής ένωσης μπορεί να ωθήσει στο βάθεμα των ίδιων των δημοσιονομικών προβλημάτων σε μια χώρα της περιφέρειας.

Στενά συνδεδεμένο με την συνύπαρξη οικονομιών με διαφορετικούς ρυθμούς ανάπτυξης είναι το φαινόμενο του ηθικού κινδύνου. Με άλλα λόγια οι ανεξέλεγκτες δημοσιονομικές πολιτικές θα ανάγκαζαν την EKT είτε σε πολιτικές χαμηλών επιτοκίων και έτσι σε μια διάσωση εκ των προτέρων είτε θα ανάγκαζαν την EKT σε διάσωση μέσα από νομισματοποίηση των ελλειμμάτων. Επίσης, μια χώρα που θα έφτανε στα όρια της χρεοκοπίας θα εκβίαζε τη στήριξη από τα υπόλοιπα κράτη μέλη. Έτσι λοιπόν η απάντηση της δομής της ONE στο πρόβλημα του ηθικού κινδύνου ήταν η κοινή συμφωνία που θα περιφρουρούσε από διόγκωση των δημοσίων ελλειμμάτων το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης⁴ όπου υπάρχουν ρητές απαγορεύσεις προς την EKT να προβαίνει σε πράξεις ανοικτής αγοράς για χρηματοδότηση του χρέους και την χρηματοδότηση επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών. Οι αγορές σε μεγάλο βαθμό υποτίμησαν τις διαφορές ανάμεσα στις οικονομίες της ζώνης και αποτίμησαν τους κινδύνους (τα επιτόκια δανεισμού) των χωρών της περιφέρειας με ενιαίο περίπου τρόπο, δίνοντας πρόσβαση σε φθηνό χρήμα για μια σειρά ετών σε πολλές χώρες της περιφέρειας, μαζί με πρωτογενή πλεονάσματα. Οι αγορές αναπροσάρμοσαν με πολύ απότομο τρόπο την αποτίμηση του κινδύνου ωθούμενες από τις καταρρεύσεις των τραπεζών στις ΗΠΑ και την ελαστική ερμηνεία του Συμφώνου Σταθερότητας.

Μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ παρατηρείται μια αύξηση του συγχρονισμού των οικονομικών κύκλων των οικονομιών της ζώνης του Ευρώ (Artis και Zhang 1998, Inklaar et al. 2008, Papageorgiou et al. 2010), μια αύξηση που μπορεί να επιφέρει δυο διαφορετικά και αμοιβαίως αποκλειόμενα αποτελέσματα σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Από τη μια, καθώς θα αυξάνεται ο συγχρονισμός ανάμεσα στις χώρες θα οδηγούμαστε σε ίδιας μορφής οικονομικές διαταραχές και συμμετρικές διαταραχές στις χώρες της ONE. (βλ. και Frankel και Rose 1998,

⁴ Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης αρθρώνεται κατά βάση από δύο κριτήρια: έλλειμμα μικρότερο του 3% και χρέος μικρότερο του 60%.

Coe και Helpman 1995, Inklaar et al. 2008) Από την άλλη, ο Krugman 1991, υποστηρίζει ότι η αύξηση του συγχρονισμού θα επιφέρει πιο εξειδικευμένες παραγωγικά χώρες και υπό αυτήν την έννοια πιο ασύμμετρες οικονομικές διαταραχές και οικονομικές διαταραχές (shocks) που θα προσδιάζουν σε συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας. Σε αυτό το θεωρητικό σχήμα κινούνται και οι Kalemlı-Ozcan et al. (2001)

Το γεγονός ότι οι χώρες της περιφέρειας είχαν μεγάλες επενδύσεις στον κατασκευαστικό τομέα και μεγάλη διόγκωση του τραπεζικού τομέα καθώς και ανατιμήσεις στις τιμές των ακινήτων φαίνεται να επιβεβαιώνει σε ένα βαθμό τουλάχιστον τη θέση του Krugman (1991) τουλάχιστον στο βαθμό που η κρίση χρέους δεν έπληξε χώρες που παραδοσιακά βρίσκονταν στον πυρήνα της νομισματικής ένωσης.

Σύμφωνα με τους μετά-κεϋνσιανούς Artestis και Sawyer (2010), η οικονομική κρίση του 2008 φανέρωσε τις προβληματικές της δομής του ευρώ που μέχρι εκείνη τη στιγμή ήταν αόρατες. Σε κάθε περίπτωση, οι βασικές προβληματικές συνοψίζονται στην εμμονή στους ονομαστικούς όρους της σύγκλισης αντί των πραγματικών και στον αποπληθωριστικό χαρακτήρα του Συμφώνου Σταθερότητας. Επίσης η λογική που διέπει το Σύμφωνο Σταθερότητας είναι η λογική της μοναδικής λύσης για όλες τις χώρες ανεξαρτήτως των ειδικών συνθηκών της κάθε χώρας. Τα ελλείμματα και πλεονάσματα όμως των ισοζυγίων τρεχουσών συναλλαγών δεν μπορούν παρά να συνδέονται με ζητήματα ανεργίας, ανταγωνιστικότητας και δημοσιονομικών μεταβλητών. Τέλος οι διαφορετικοί πληθωρισμοί που εμφανίζονται στην ONE από τη γέννηση ήταν ο βασικός παράγοντας τόνωσης της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών.

Ετσι η συζήτηση για την διαχείριση της κρίσης δεν μπορεί να μην λαμβάνει υπ' όψιν το πλαίσιο σε ευρωπαϊκό επόπεδο που ορίζεται με σαφή τρόπο από τη λογική του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και τις πολιτικές οικονομικής λιτότητας που κυριαρχούν. Τέλος, η κοινή νομισματική πολιτική που είναι άριστη εξ ορισμού μόνο όταν οι οικονομίες είναι συγχρονισμένες πρέπει να λογίζεται ανάμεσα στους λόγους που βαθαίνουν την κρίση, ιδίως από τη στιγμή που οι χώρες του νότου ήταν σε βαθειά κρίση και ύφεση ενώ οι χώρες του κέντρου είχαν βγει από την κρίση και είχαν θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Οι Johansson και Ljungberg (2012) τονίζουν πως ο νόμος της EKT⁵ είναι αυτός που τροφοδότησε φούσκες σε οικονομίες όπως της Ιρλανδίας και ασκούσε επί χρόνια πέσεις αποπληθωρισμού στη Γερμανία. Ο μεγαλύτερος πληθωρισμός στις χώρες της περιφέρειας διάβρωσε τη διεθνή ανταγωνιστικότητα αυτών των οικονομιών και διεύρυνε το χάσμα μεταξύ πλεονασμάτων και ελλειμμάτων μεταξύ των χωρών της ONE. Υπό αυτήν την έννοια φαίνεται να προκύπτει ένα μεθοδολογικό δίλημμα είτε η κρίση εξηγείται με όρους δομής και συστήματος και έτσι η ανάλυση εστιάζει στο Σύμφωνο Σταθερότητας, την EKT και την ανισομερή ανάπτυξη και για αυτό το λόγο ονομάζεται συστηματική, είτε η κρίση εξηγείται με όρους προβληματικών οικονομιών με σπάταλο δημόσιο τομέα και διογκωμένο χρέος λόγω ειδικών συνθηκών της κάθε χώρας. Για τον McKinsey (2010) μετά το 2000 το δημόσιο χρέος αυξάνει σημαντικά στις περισσότερες «ώριμες» οικονομίες ωθούμενο από μια παγκοσμιοποίηση της πίστης και από ασυνήθιστα χαμηλά επιτόκια και σπρεντς κινδύνου και έτσι δεν μπορούμε να αναλύουμε την κρίση με όρους σπάταλων οικονομιών.

⁵ Ανάλογα του νόμου του Taylor, αναφέρεται στην πολιτική της EKT που είναι μια πολιτική για όλους (one size fits all).

Η τελευταία όψη της κρίσης έχει να κάνει με τη διαχείριση της κρίσης που όξυνε σε μεγάλο βαθμό τις υπάρχουσες αδυναμίες της δομής του ευρώ και η οποία συμπυκνώνεται στην έννοια κρίση χρέους, αναιρώντας έτσι σε ένα βαθμό τη συνολική συστηματική φύση της κρίσης και επικεντρώνοντας στην κρίση των δημοσίων οικονομικών των χωρών της περιφέρειας. Είναι προφανές ότι σε αυτό το σημείο θα γίνουν και πιο εμφανείς οι διαφορετικές εκδοχές της κρίσης στις χώρες της περιφέρειας. Ακόμα, η διαφορετική έκθεση σε τοξικούς τίτλους αλλά και οι διαφορετικές δομικές προβληματικές των χωρών της περιφέρειας σε ένα βαθμό αποτελούν οδικό χάρτη και για το είδος της διαχείρισης της κρίσης.

1.3 Ιδιαιτερότητες της κρίσης σε Πορτογαλία και Ισπανία

Η Πορτογαλία ήταν από τα πρώτα θύματα της ανα-τιμολόγησης του κινδύνου λόγω του προβληματικού διδύμου υψηλού δημοσίου χρέους και εκρηκτικού ελλείμματος. Η Πορτογαλία ήταν μια χώρα που είχε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη καθ' όλη την περίοδο πριν την είσοδο της στην ΟΝΕ το 1999, αλλά από την είσοδο της και μετά υπέστη μια σταθερή μείωση ανταγωνιστικότητας μισθών (Minescu 2011). Η δεκαετία του 90' χαρακτηρίστηκε ως μια χαμένη δεκαετία για την οικονομία εξαιτίας της κακής διαχείρισης των δημοσίων οικονομικών (The Economist 2010a). Επίσης από το 2004 όταν και έγινε η διεύρυνση της ΕΕ με χώρες της πρώην ανατολικής Ευρώπης μέρος της εξωτερικής άμεσης επένδυσης (foreign direct investment) προς την Πορτογαλία χάθηκε προς όφελος των νεοεισελθέντων. Η Πορτογαλία εντάχθηκε στο μηχανισμό διάσωσης (Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας EFSF), το 2011 με σκοπό να σωθεί δανειζόμενη περίπου 78 δις που θα κληθεί να αποπληρώσει σε τρία χρόνια. Από αυτά τα 78 δις, τα 52 θα εισφέρει η Ε.Ε. (26 δις μέσω του EFSF και 26 μέσω του EFSM Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθεροποίησης⁶) του και τα υπόλοιπα 26 το ΔΝΤ, ούσα έτσι η Τρίτη χώρα μετά την Ελλάδα και την Ιρλανδία που εντάσσεται στον μηχανισμό διάσωσης. Πριν να εισέλθει στο μηχανισμό διάσωσης η Πορτογαλία, το επιτόκιο του δεκαετούς ομολόγου είχε ξεπεράσει το 7%, ένα επίπεδο που δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να θεωρείται βιώσιμο.

Η Πορτογαλία είναι μια χώρα με ανισόρροπα κατανεμημένη ανάπτυξη τις τρεις τελευταίες δεκαετίες. Οι δεκαετίες του 80' και του 90' είναι αυτές όπου η Πορτογαλία γνωρίζει μια περίοδο μεγάλης ανάπτυξης και ευμάρειας με εκρηκτική οικονομική δραστηριότητα και σαφή βελτίωση των όρων ζωής για τους πορτογάλους, ενώ η δεκαετία του 2000 είναι μια δεκαετία με την ακριβώς αντίθετη εικόνα. Φτωχά δημοσιονομικά αποτελέσματα και ασταθής ανάπτυξη που διακόπτει την διαδικασία συγχρονισμού με τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους. Ανάμεσα στις βασικές δομικές αιτίες σύμφωνα με τους Alemida, Castro Felix και Maria (2010) είναι οι κακής ποιότητας παραγωγικοί συντελεστές, η χαμηλή παραγωγικότητα και το χαμηλό επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου. Το χαμηλό επίπεδο του ανθρώπινου κεφαλαίου πρέπει να θεωρείται η βασική αιτία για τις χαμηλές επιδόσεις της πορτογαλικής οικονομίας στην καινοτομία. Ενώ, οι επενδύσεις σε έρευνα και ανάπτυξη είναι πολύ χαμηλές και ένα πολύ μεγάλο μέρος, περισσότερο από το μισό τους διενεργείται από το κράτος. Επίσης, το καθαρό απόθεμα κεφαλαίου ανά εργαζόμενο είναι πολύ χαμηλό, χαμηλότερο από το μισό του μέσου όρου της ευρωζώνης, παρά την σημαντική αύξηση που είχε τα τελευταία 20 χρόνια. Έτσι, η οικονομία της Πορτογαλίας εμφανίζει εξειδίκευση σε

⁶ Τόσο το EFSM όσο και το EFSF θα λειτουργούν μέχρι τον Ιούνιο του 2013, όταν θα αντικατασταθούν με τον (μόνιμο) Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM).

κλάδους εντάσεως εργασίας, μικρής και μικρομεσαίας τεχνολογικής στάθμης. Η αύξηση των μεταναστευτικών ρευμάτων από τη δεκαετία του 80' έχει διαμορφώσει σε μεγάλο βαθμό τη σύνθεση της ανεργίας.. Όσον αφορά την αγορά εργασίας στη Πορτογαλία, η ανεργία το 2007 ανερχόταν σε 8% με ένα συνεχώς αυξανόμενο ποσοστό των μακροχρόνια ανεργών. Η ανεργία κατανέμεται σήμερα εξίσου σε μετανάστες και γηγενείς, αλλά είναι σημαντικά υψηλότερη στους νέους ανθρώπους.

Σύμφωνα με την έκθεση του ΔΝΤ για την Πορτογαλία, η ανταγωνιστικότητα από το 1995 έως το 2010 υποχώρησε περίπου 14% (μετρημένη με το ULC-based reer) η υποχώρηση αυτή συνοδεύεται από μια εκροή πόρων από τον εμπορεύσιμο τομέα είναι υπεύθυνης για την αύξηση στο έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το δημόσιο χρέος αυξήθηκε από 48% του ΑΕΠ το 2000 σε 93% του ΑΕΠ το 2010. Επίσης, όσον αφορά τα δομικά προβλήματα της οικονομίας της Πορτογαλίας, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα του μη εμπορεύσιμου τομέα ενίσχυσε την αναζήτηση της προσδοθηρίας (rent-seeking) και έτσι απέτρεψε την δραστηριότητα στον εμπορεύσιμο τομέα. Τέλος, οι αγορές εργασίας μην ούσες ευέλικτες οδηγούν σε υψηλή ανεργία (30% στους νέους) και χαμηλή παραγωγικότητα, ενώ οι αδύναμες και χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες παράγουν αναποτελεσματικότητα.

Η Ισπανία δεν έχει ακόμα ενταχθεί στο μηχανισμό του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας παρότι το επιτόκιο του δεκαετούς ομολόγου έχει φτάσει σε τόσο υψηλά επίπεδα που καθιστούν δύσκολη την κανονική αποπληρωμή του. Το έλλειμμα στην Ισπανία έφτασε στο ψηλότερο του σημείο το 2009 φτάνοντας το 11.1% ενώ το 2010 υποχώρησε στο 9.2% τη στιγμή που το δημόσιο χρέος έφτανε το 60.1% του ΑΕΠ από 36.1% το 2007. Σύμφωνα με τους Josifidis 2011 κ. α. η κρίση στην Ισπανία δεν αφορά απλώς μια συνήθη κυκλική διαταραχή. Το πρόβλημα της Ισπανίας είναι περισσότερο εστιασμένο στις μικρές περιφερειακές τράπεζες (cajas⁷) και στην φούσκα⁸ στην αγορά κατοικίας. Το 2010 οι ισπανικές τράπεζες είχαν εκκρεμή δάνεια της τάξης των 232 δις (ισοδύναμο του 31% του ΑΕΠ) προς επιχειρήσεις ακίνητης περιουσίας ενώ σε 87 δις ανέρχονταν τα προβληματικά δάνεια στο τέλος του 2010. Ταυτόχρονα, η Ισπανία έχει να επιδείξει την υψηλότερη ανεργία ανάμεσα στις ανεπτυγμένες χώρες, με ανεργία που ξεπερνάει το 24%. Ενώ σύμφωνα με τη Deutsche Bank (2011) οι μεγάλες ισπανικές τράπεζες είναι αρκετά διαφοροποιημένες τόσο ώστε να μην διατρέχουν τόσο μεγάλο κίνδυνο όσο διατρέχουν οι ιρλανδικές. Με άλλα λόγια, μπορούμε να πούμε ότι είναι αρκετά διαφορετικοί οι όροι της οικονομικής κρίσης σε

⁷ Οι cajas είναι τράπεζες καταθέσεων και είναι μια από τις δύο βασικές κατηγορίες των τραπεζών στην Ισπανία. Υπάρχει ένας βασικός δυνισμός στον τραπεζικό τομέα, από τη μία οι παραδοσιακές τράπεζες και από την άλλη οι cajas, των οποίων η συνεισφορά ανέρχεται στο 48% των καταθέσεων και στο 46% των δανείων (Σύνδεσμος Ισπανικών Cajas de Ahorros 2011). Κατά τη διάρκεια των ετών της ανάπτυξης οι τράπεζες αυτές συσσώρευσαν χρηματοοικονομικές ανισορροπίες διαφόρων μορφών (Caballo-Cruz 2011).

⁸ Στην τριετία 2004-2007 η πίστη στον κλάδο των κατασκευών παρουσίασε μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 24,6% ενώ η πίστη προς τον κλάδο της ακίνητης περιουσίας παρουσίαζε μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 43,1%. Το 2007, τα δάνεια και προς τους δύο κλάδους αντιτροσώπευαν το 45% του ΑΕΠ της Ισπανίας (14,5% στις κατασκευές και 30% στην ακίνητη περιουσία) ενώ η συνεισφορά τους στο ΑΕΠ δεν ξεπερνούσε το 20%. Η αδυναμία της αντιστοίχησης της προσφοράς με τη ζήτηση λόγω της φύσης του προϊόντος πίεζε ανοδικά τις τιμές στην αγορά ακίνητης περιουσίας (Loungani 2008). Ακόμα, οι τιμές έφτασαν να ανεβαίνουν κατά μέσο όρο 20% ετησίως λόγω του ότι οι μελλοντικές προσδοκίες επέδρασαν στην ίδια τη ζήτηση, οδηγώντας σε μια σπειροειδή σχέση της ανάπτυξης σε όρους ζήτησης, προσφορά και τιμές.

Πορτογαλία και Ισπανία κυρίως όσον αφορά την ανεργία και την φούσκα στις κατασκευές της Ισπανίας και το έλλειμμα της Πορτογαλίας από την άλλη.

Ακόμα, σύμφωνα με την Perez (1997), ο τραπεζικός τομέας στην Ισπανία είχε ανέκαθεν μια αρνητική επίδραση στην Ισπανική οικονομία λόγω των προνομιακών σχέσεων με μεγάλες επιχειρήσεις και τις επιχειρήσεις με δεσπόζουσα θέση που συνεισέφεραν στη διατήρηση υψηλών επιτοκίων και περιορισμένης πρόσβασης σε κεφάλαιο για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Το γεγονός αυτό είχε συνέπειες στη δομή της αγοράς και στη λειτουργία των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων αποκόπτοντας τες στην ουσία από την καινοτομία και από την επένδυση. Επίσης, έχει επιφέρει σταδιακή εξειδίκευση σε τομείς που είναι εντάσεως εργασίας όπως ο κλάδος του τουρισμού και των κατασκευών, κλάδοι που έχουν πολύ χαμηλή παραγωγικότητα (Godino και Molina 2011). Έτσι έχουμε μια εικόνα για την παραγωγικότητα και το παραγωγικό μοντέλο στην Ισπανία, αλλά σύμφωνα με τους Godino και Molina (2011) ακόμα κι αν συγκρίνουμε κλάδους υψηλής παραγωγικότητας στην Ισπανία και σε άλλες χώρες υπολείπεται λόγω χειρότερης τεχνολογίας παραγωγής. Ένας ακόμα λόγος για την κατανόηση της χαμηλής παραγωγικότητας της Ισπανίας είναι ο υψηλός δείκτης προσωρινής απασχόλησης στην αγορά εργασίας που μειώνει τα κίνητρα για απασχόληση τόσο των εργαζόμενων όσο και των εργοδοτών και τα κίνητρα να επενδύσουν σε συγκεκριμένα προσόντα μειώνοντας έτσι την μελλοντική παραγωγικότητα.

Η δομή της αφοράς εργασίας στην Ισπανία, αλλά και στην Πορτογαλία⁹ σε μικρότερο βαθμό έχει μια ακόμα διάσταση. Η μαζική εισροή μεταναστευτικού κύματος σε αυτές τις χώρες από την αρχή της δεκαετίας του 90' αύξησε τη ζήτηση και συνέβαλε στην μεγέθυνση που υπήρχε σε αυτές τις χώρες. Το μεταναστευτικό αυτό κύμα αποτελείτο κυρίως από χαμηλής κυρίως και λιγότερο μεσαίας εξειδίκευσης εργάτες που απασχολούνται στον τομέα των υπηρεσιών και σε αυτόν των κατασκευών κάτι το οποίο κράτησε τους μισθούς χαμηλά σε μια περίοδο που η χαμηλή ανεργία ωθούσε τους μισθούς σε υψηλότερα επίπεδα. Ενώ η αθρόα προσέλευση μεταναστών και το χαμηλό εργατικό κόστος αποθάρρυνε τις επιχειρήσεις από το να επενδύσουν σε νέες τεχνολογίες και τις ωθούσε να κρατούν τις τεχνικές παραγωγής εντάσεως εργασίας.

Τέλος, όσον αφορά το ιδιωτικό χρέος σε Ισπανία και Πορτογαλία φαίνεται να έχει πολλές ομοιότητες και όσον αφορά τη σύνθεση του αλλά και την τάση του. Το 2008 το χρέος προς τα νοικοκυριά ήταν 105% του ΑΕΠ και 134% του ΑΕΠ προς τις επιχειρήσεις για την Πορτογαλία, ενώ για την Ισπανία ήταν 88% και 122% αντίστοιχα. Ενώ για την Ελλάδα ήταν 61% και 62% αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον Couch (2008) η Ισπανική οικονομία είναι μια οικονομία ιδιωτικοποιημένου καπιταλισμού δικαιολογώντας τον δανεισμό τονίζοντας ότι η δεκαετία 1998-2007 είναι μια δεκαετία ανάπτυξης που βασίζεται στην αυξημένη πρόσβαση σε κεφάλαιο από τα νοικοκυριά.

Το 1995 ήταν 42% και 53% για την Πορτογαλία και 42% και 47% για την Ισπανία ενδεικτικό της ομοιότητας των χρεών και της τάσης τους για τις χώρες της Ιβηρικής. Η ραγδαία αύξηση του χρέους των νοικοκυριών συνοδεύεται από μείωση στο ποσοστό

⁹ Τη δεκαετία του 80' εισέρευσε ειδικευμένο εργατικό δυναμικό στην Πορτογαλία, από την Βραζιλία και από άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ενώ τη δεκαετία του 90' δεκαετία με μεγάλη αύξηση σε τομείς όπως οι κατασκευές και οι υπηρεσίες επέφερε αύξηση της ζήτησης για ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό πράγμα που αποτυπώνεται και στα μεταναστευτικά ρεύματα

αποταμίευσης στις χώρες αυτές κυρίως από το 2004 και μετά (Σωτηρόπουλος και Μηλιός 2010). Η αυξημένη χρηματοδότηση προς τα νοικοκυριά έχει βαθιές ρίζες όπως χαμηλούς μισθίους και κακές συνθήκες απασχόλησης (Godino και Molina 2011). Οι πραγματικοί μισθοί όχι μόνο είναι χαμηλοί και σταθεροί αλλά και το μερίδιο της εργασίας είναι σταθερά πτωτικό από την δεκαετία του 80' (Apraia και Pinchelman 2009). Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν διαφορές όσον αφορά τη φύση της κρίσης τέτοιες που να δικαιολογούν διαφορετικά μείγματα πολιτικής, όχι όμως τόσο μεγάλα, καθώς ορίζονται από το σφιχτό πλαίσιο υψηλό δημόσιο και ιδιωτικό χρέος.

2. Πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης

2.1. Πολιτικές από την πλευρά της ζήτησης

Είναι γνωστό ότι το κράτος έχοντας την ικανότητα να ασκεί οικονομικές πολιτικές μπορεί είτε να παρεμβαίνει από την πλευρά της ζήτησης είτε από την πλευρά της προσφοράς, καθορίζοντας και καθοριζόμενο ταυτόχρονα, εν πολλοίς, από τις θεωρητικές αφετηρίες. Οι πολιτικές της ζήτησης συνήθως σχηματοποιούνται σαν κεϋνσιανές πολιτικές και αφορούν την τόνωση της ζήτησης. Βασικές θέσεις που διατρέχουν αυτά τα σχήματα είναι το εισόδημα ισορροπίας και η πλήρης απασχόληση. Ο Keynes και οι υπέρμαχοί του θα θεωρούσαν τις κρίσεις ως αποτέλεσμα χαμηλών επενδύσεων σε σχέση με τις αποταμιεύσεις, δηλαδή ανεπαρκούς κατανάλωσης και ζήτησης, ώστε να συντηρηθεί ένα επίπεδο επενδύσεων πλήρους απασχόλησης, που στο τέλος οδηγεί σε διάψευση των αναμενόμενων κερδών. Εν συντομίᾳ, το βασικό σχήμα έχει ως εξής: στην οικονομική κρίση, καταστρέφεται μεγάλο μέρος κεφαλαίου, οι ιδιώτες δεν επενδύουν υπό το φόβο της κατάρρευσης των προσδοκιών, οπότε το κράτος έχει το ρόλο της ενεργού ζήτησης τόσο μέσω των κοινωνικών του πολιτικών όπως τα επιδόματα ανεργίας και το κοινωνικό δίχτυ προστασίας όσο και με δημόσιες επενδύσεις. Έτσι, μετατοπίζεται το σημείο ισορροπίας σε ψηλότερο σημείο με βάση την λογική του πολλαπλασιαστή ζήτησης που λέει ότι κάθε ευρώ στην οικονομία δημιουργεί μέσω της κίνησης του πολλαπλάσια οικονομική δραστηριότητα στην αγορά.

Το υπόδειγμα πολλαπλασιαστή – επιταχυντή κάνει διάκριση ανάμεσα στις επιπτώσεις μιας μεταβολής στην επενδυτική δαπάνη. Στο απλό Κεϋνσιανό υπόδειγμα, η αύξηση της επένδυσης προκαλεί βραχυχρόνια μεγαλύτερη αύξηση του εισοδήματος και του προϊόντος. Η αύξηση μάλιστα της επένδυσης δεν αυξάνει μόνο τη συνολική ζήτηση, αλλά μέσω της αύξησης των εισοδημάτων αυξάνεται εμμέσως και η καταναλωτική ζήτηση. Η μεταβολή στην επενδυτική δαπάνη σύμφωνα με την οικονομική θεωρία πολλές φορές οφείλεται στις μεταβολές στα επιτόκια. Πολλές φορές, η μεταβολή των επιτοκίων δεν αποτελεί το βασικότερο λόγο για τη μεταβολή στις επενδύσεις (Begg et al, 2006).

Το υπόδειγμα αυτό, αποδίδεται στον οικονομολόγο Paul Samuelson, ο οποίος με τη σειρά του αποδίδει την έμπνευση της θεωρίας αυτής στον Alvin Hansen. Για αυτό και το μοντέλο αυτό πολλές φορές είναι γνωστό ως Samuelson- Hansen. Το υπόδειγμα αυτό, βασίζεται στην απλή σχέση που χαρακτηρίζει την παραγωγή της οικονομίας σύμφωνα με το υπόδειγμα του Keynes, προσθέτοντας δύο ακόμα στοιχεία: Το υπόδειγμα αυτό, έχοντας πλέον ως δείκτη το χρόνο, έχει γίνει από στατικό δυναμικό. Έπειτα, το μέγεθος των επενδύσεων, στο υπόδειγμα του Keynes εθεωρείτο εξωγενές. Σύμφωνα με τον Samuelson, οι επενδύσεις εξαρτώνται από το επίπεδο της κατανάλωσης και συγκεκριμένα το ρυθμό με τον οποίο αυξάνει ή μειώνει η κατανάλωση. Αυτή η αλληλεπίδραση είναι γνωστή και ως ‘επιταχυντής’. Το υπόδειγμα αυτό ονομάζεται ‘πολλαπλασιαστής-επιταχυντής’, επειδή αυτό το σύστημα είναι διαφορικό,

δεύτερου βαθμού, με σταθερούς συντελεστές και δημιουργεί κυκλικές διακυμάνσεις στο εθνικό εισόδημα, για διάφορες τιμές του α και β. Οι σχέσεις 1,2,3,4, δείχνουν ακριβώς τις σχέσεις αυτές (Heertje & Heemeijer, 2002).

$$Y_t = Ct + It + Gt. \quad (1)$$

$$Ct = \alpha Y_{t-1}. \quad (2)$$

$$It = \beta(Ct - Ct-1). \quad (3)$$

$$Gt = G_0. \quad (4)$$

Ο Samuelson, όταν πρότεινε τη θεωρία αυτή, ήταν περίπου είκοσι ετών. Για αυτό και βασίζει τη θεωρία του στον ήδη καταξιωμένο Κεϋνσιανό οικονομολόγο Alvin Hansen, οποίος ήταν και ο επιβλέπων καθηγητής του. Στο έργο του Hansen, 1938, *Full Recovery or Stagnation*, (Hansen, 1938) το υπόδειγμα πολλαπλασιαστή επιταχυντή χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τη διαδικασία της αύξησης της παραγωγικής δραστηριότητας, το οποίο είναι παρόμοιο με το υπόδειγμα του Samuelson. Παρόλα αυτά, δεν περιέγραψε τη φάση της μείωσης της παραγωγικής δραστηριότητας, ούτε υπάρχει κάποια αναφορά στη σημεία ‘στροφής’ και πώς αυτά εξηγούνται. (Heertje και Heemeijer, 2002).

2.2. Πολιτικές από την πλευρά προσφοράς

Αυτές οι πολιτικές που βρίσκονται από την πλευρά της προσφοράς είναι οι πολιτικές που συχνά αποκαλούνται νεοφιλελεύθερες και βασίζονται στην ηγεμονία της νεοκλασσικής σχολής¹⁰. Προσπαθούν να γιατρέψουν τις δομικές και θεσμικές αιτίες των οικονομικών κρίσεων, έτσι θα βελτιώσουν την κατανομή των πόρων βελτιώνοντας την αποδοτικότητα, διαφάνεια και την αξιοπιστία των χρηματοοικονομικών θεσμών και επιχειρήσεων εξαφανίζοντας τις στρεβλώσεις των αγορών (Hammond 1992). Οι στρεβλώσεις κατά βάση οφείλονται σε πολλούς παράγοντες μεταξύ των οποίων είναι η ακαμψία των τιμών (μισθών και επιτοκίων), τα προβλήματα του ηθικού κινδύνου και της δυσμενούς επιλογής των χρηματοοικονομικών θεσμών, οι μονοπωλιακές πρακτικές, εμπορικοί περιορισμοί και περιορισμοί στη κίνηση κεφαλαίου.

Συχνά, αυτές οι πολιτικές παραπέμπουν στις λύσεις που προτείνει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και συμπυκνώνονται στους εξής άξονες: πρώτον επίτευξη πρωτογενών πλεονασμάτων από περικοπές στις δαπάνες του κράτους, κυρίως αφορά σε συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, που δημιουργεί νέες ευκαιρίες για ιδιωτική επένδυση αλλά και μείωση του μισθολογικού κόστους του δημόσιου τομέα. Τα πρωτογενή πλεονάσματα μειώνουν το κόστος δανεισμού του κράτους και το δημόσιο χρέος αλλά κυρίως αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα του κράτους. Επίσης μακροχρόνια επιφέρουν την ισορροπία μεταξύ σωρευτικής προσφοράς και ζήτησης και τις σταθερές τιμές στην οικονομία. Έτσι στον αντίποδα της προτιγούμενης ανάλυσης, τα δημοσιονομικά ελλείμματα θεωρούνται σε διεθνές επίπεδο ότι επιφέρουν κεφαλαιακές εκροές (Yeldan 2012).

Δεύτερον, μείωση του μισθολογικού και του μη-μισθολογικού κόστους στον ιδιωτικό τομέα. Είναι βασική θέση ότι για την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας η μείωση του

¹⁰ Αν δεν ορίζεται ρητά ως ηγεμονία της νεοκλασσικής σχολής, σίγουρα είναι αποτέλεσμα του Washington consensus μιας συνύπαρξης νέο-συντηρητικών οικονομικών δυνάμεων με κοινό παρονομαστή τις ιδιωτικοποιήσεις, την απορρύθμιση, τις μεταρρυθμίσεις και την απελευθέρωση του εμπορίου (Rodrik 2002).

μισθολογικού αλλά κυρίως του μη-μισθολογικού κόστους μιας οικονομίας κάνει το εργατικό δυναμικό πιο ευέλικτο και τις αγορές εργασίας πιο αποτελεσματικές. Έτσι, μακροχρόνια η ανεργία μειώνεται και οι εργαζόμενοι λαμβάνουν το οριακό τους προϊόν. Στα μέτρα μείωσης του μη-μισθολογικού κόστους περιλαμβάνονται κυρίως τα μέτρα απελευθέρωσης των απολύσεων και η νομική τους κατοχύρωση, η κατάργηση των αποζημιώσεων και η κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων και η αντικατάσταση από ατομικές συμβάσεις. Στη μείωση του κόστους εργασίας περιλαμβάνεται εκτός από τη μείωση των μισθών, η μείωση των εισφορών για τους εργαζόμενους. Η μείωση του μισθολογικού κόστους, θεωρητικά τουλάχιστον, αυξάνει την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας και προσελκύει άμεσες ξένες επενδύσεις, έχει κυρίως αναφορά σε αυτό που λέγεται ανταγωνιστικότητα μισθών και θεωρητικά αυξάνει την παραγωγικότητα της εργασίας.

Η τρίτη διάσταση των πολιτικών από την πλευρά της προσφοράς φέρει το γενικό τίτλο διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Σε αυτό τον τίτλο εμπίπτουν πολιτικές απελευθέρωσης των αγορών, κυρίως αναφέρονται σε μεγάλες ιδιωτικοποιήσεις με ταυτόχρονη κατάργηση μονοπωλιακής θέσης και μετάβαση σε συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού. Οι πιο συνηθισμένοι τομείς που γίνονται πολιτικές απελευθέρωσης είναι οι τηλεπικοινωνίες, η ύδρευση, η παραγωγή και παροχή ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά και τομείς της οικονομίας με μεγάλο σταθερό κόστος όπως οι συγκοινωνίες και ο σιδηρόδρομος. Τέλος, απελευθερώνονται αγορές όπως είναι αυτές των φορτηγών δημοσίας χρήσης και των ταξί, μεταρρυθμίσεις που μειώνουν πολύ το κόστος παραγωγής (διακίνησης) μιας οικονομίας.

Αν και δεν πρέπει να λογίζεται κατά τη γνώμη μας ξεχωριστά, ιδίως στο πλαίσιο της ONE, υπάρχει και μια τέταρτη διάσταση που τοποθετείται εντός του πλαισίου πολιτικών από την πλευρά της προσφοράς, αντί της σταθερότητας των τιμών και της ανεξαρτησίας της κεντρικής τράπεζας. Εντός όμως της ONE που από τη γέννηση της έχουμε τη δόμηση της πάνω σε αυτό το οικοδόμημα δεν μπορούμε να αντιληφθούμε αυτές τις πολιτικές ως πολιτικές εξόδου από την κρίση. Σε κάθε περίπτωση στις πολιτικές ενίσχυσης της προσφοράς συγκαταλέγονται οι πολιτικές ενθάρρυνσης των συγχωνεύσεων και εξαγορών των χρηματοοικονομικών θεσμών, η εξυγίανση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με τον διαχωρισμό των μη υγιών χρηματοοικονομικών τίτλων από τα υγιή με κρατικοποίηση ή ενίσχυση της ρευστότητας των πρώτων και η ανακεφαλαιοποίηση των χρηματοοικονομικών οργανισμών. Ειδικά όταν οι οικονομικές κρίσεις αφορούν σε κρίσεις του χρηματοπιστωτικού τομέα, η διαδικασία ανατιμολόγησης του κινδύνου καθιστά την πρόσβαση σε κεφάλαια για τις επιχειρήσεις προβληματική και υπό αυτήν την έννοια οι επιχειρήσεις αδυνατούν να ανακεφαλαιοποιήσουν τα χρέη τους. Ακόμα δηλαδή κι αν το κράτος αναλαμβάνει την εξυγίανση των προβληματικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών, η ροή του χρήματος σπάνια κατευθύνεται προς τη πραγματική οικονομία, σαν αποτέλεσμα της αύξησης του κινδύνου και του δυσμενούς οικονομικού περιβάλλοντος.

Τέλος, όσον αφορά τα φορολογικά έσοδα, οι πολιτικές από την πλευρά της προσφοράς θεωρούν δευτερεύον μέσο την αύξηση τους αντί της μείωσης των δημοσίων δαπανών (Williamson 1990). Όποτε πρωθυΐνται λογικές αύξησης των φορολογικών εσόδων η μόνη πηγή που προτείνεται είναι αυτή της έμμεσης φορολογίας και της αύξησης του φόρου προστιθέμενης αξίας που είναι ένας φόρος που εισπράττεται εύκολα χωρίς μεγάλες αλλαγές στο φοροεισπρακτικό μηχανισμό και επί της ουσίας βαρύνει την κατανάλωση. Είναι γνωστή η κριτική που γίνεται πάνω στην αύξηση της έμμεσης φορολογίας ότι χάνει κάθε έννοια

αντίστροφης αναλογικότητας. Σπάνια στα μέτρα αύξησης των φορολογικών εσόδων συγκαταλέγεται και η φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας.

Συνοψίζοντας, στην παρούσα κρίση που σοβεί τις χώρες της ΟΝΕ και που το εργαλείο των επιτοκίων και του νομίσματος είναι στα χέρια της ΕΚΤ και η κεντρική τράπεζα είναι ανεξάρτητη δίνεται προβάδισμα στα υπόλοιπα εργαλεία και φέρουν το γενικό τίτλο πολιτικές εσωτερικής υποτίμησης. Η εσωτερική υποτίμηση και οι αρνητικοί πληθωρισμοί είναι τα βασικά εργαλεία αύξησης της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών εντός νομισματικών περιοχών. Η βασική κριτική που αρθρώνεται απέναντι σε αυτές τις πολιτικές είναι ότι βραχυχρόνια αυξάνουν την ανεργία, η κατανάλωση υφίσταται μεγάλη μείωση όπως και οι προοπτικές ανάπτυξης, τέλος η μείωση της δημόσιας δαπάνης υπό μορφή περικοπών κοινωνικών δαπανών μειώνει την κοινωνική συνοχή.

3. Μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης στην Ισπανία

3.1. Δημοσιονομικές πολιτικές

Ένα σύντομο ιστορικό των μέτρων που έχουν παρθεί στην Ισπανία είναι απαραίτητο εντασσόμενα στο πλαίσιο της θεωρίας που έχουμε αναλύσει σε ένα γενικό πλαίσιο πολιτικής οικονομίας, σε ένα δεύτερο επίπεδο θα αναλυθούν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης τους στόχευσης. Έτσι, το Σεπτέμβριο του 2009 είχαμε μια αύξηση του Φ.Π.Α. στο 18%, μείωση των δαπανών των υπουργείων κατά 8 δις και κατάργηση του αφορολογήτου των 400 ευρώ στο φορολογητέο εισόδημα. Τον Ιανουάριο του 2010, θεσπίζεται με νόμο η δραστική μείωση των περικοπών των δημοσίων υπαλλήλων με κλίμακα ένα προς δέκα και περικόπτεται εκ νέου η δαπάνη των υπουργείων κατά 5 δις ευρώ επιπλέον¹¹. Τον Μάιο του 2010, οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων περικόπτονται κατά 5% οριζόντια, ψηφίζεται το πάγωμα των συντάξεων ενώ μειώνεται η δημόσια επένδυση και περικόπτονται οι δαπάνες για φάρμακα και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Επίσης, καταργούνται τα κίνητρα για την τεκνοποίηση, με την κατάργηση του επιδόματος τέκνων. Τον Σεπτέμβριο του 2010 ψηφίζεται η αύξηση των φορολογικών συντελεστών για τα υψηλά εισοδήματα καθώς και η τρίτη συναπτή μείωση στις δαπάνες των υπουργείων κατά 13,2 δις αντί τη φορά. Τον Δεκέμβριο του 2010 επιβάλλεται φόρος στα προϊόντα καπνού και ξεκινάει διαδικασία αποκρατικοποίησεων δύο μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων, αφενός της Εθνικής Λοταρίας (Lotterias del Estado) και αφετέρου των αεροδρομίων της χώρας (AENA). Τον Αύγουστο του 2011 λαμβάνονται νέα μέτρα περικοπών στην υγεία¹² και πληρώνονται οι φόροι στα επιχειρηματικά κέρδη βάση των προβλέψεων. Τέλος, με την εκλογή του νέου πρωθυπουργού Ραχόι στην Ισπανία, ανακοινώθηκαν προσωρινά μέτρα 15 δις με 9 δις μειώσεις δημοσίων δαπανών και 6 δις αύξηση φόρων. Ενώ ακόμα από τον Απρίλιο του 2012 οι τιμές του ηλεκτρικού ρεύματος έχουν αυξηθεί κατά 7% στην προσπάθεια να γεφυρωθεί το έλλειμμα μεταξύ παραγωγών και κρατικών καταναλωτών ενέργειας.

Στις 30 Μαρτίου 2012 η ισπανική κυβέρνηση ανακοίνωσε το πιο μεγάλο πρόγραμμα περικοπών στην ιστορία της Ισπανίας στη μετά ευρώ εποχή. Περιλαμβάνει πάγωμα μισθών

¹¹ Μια σωστή επιλογή φορολογικών μέτρων θα είχε μικρότερη επίδραση στην ανάπτυξη από ότι οι μειώσεις των δημοσίων δαπανών, μια εισαγωγή του ΦΠΑ σε περισσότερα αγαθά θα αύξανε τα έσοδα, καθώς η έμμεση φορολόγηση έχει μικρότερη ανάστροφη επίδραση στην οικονομική δραστηριότητα από ότι πολλοί περισσότεροι φόροι (OECD 2010).

¹² Το έλλειμμα στον τομέα υγείας δεν είναι τόσο σημαντικό συγκρινόμενο με το γενικό δημόσιο χρέος και αυτό καθιστά προβληματική την περικοπή δαπανών στην υγεία (Godino και Molina 2011).

των μισθωτών του δημοσίου, και περικοπές δαπανών και φόρους της τάξης των 27,3 δις ευρώ. Από τα 27,3 δις του στόχου, τα 12,3 δις αναμένεται να βρεθούν από νέους φόρους ενώ τα 13,4 δις θα βρεθούν από μειώσεις των δαπανών των υπουργείων που θα μειωθούν από 79,2 σε 65,8 δις. Η κατανομή των φορολογικών βαρών περιλαμβάνει κατά το πλείστον αύξηση των φόρων των επιχειρήσεων αλλά και διακανονισμούς για είσπραξη εσόδων από επιχειρήσεις, ενώ και ακόμα μια αύξηση των φορολογικών εσόδων από αλλαγή των φόρων στα καπνά. Ακόμη, μειώσεις δαπανών προβλέπονται και στην αυτοδιοίκηση¹³.

Καθίσταται προφανές ότι όλα τα παραπάνω μέτρα δεν ανήκουν στην κατηγορία αυτών που περιγράψαμε παραπάνω με τον γενικό τίτλο «πολιτικές από την πλευρά της ζήτησης» αλλά βρίσκονται στην αντίθετη πλευρά. Πρέπει σε κάθε περίπτωση να αναλυθεί κάθε ένα από τα μέτρα που ελήφθησαν στο πλαίσιο του και με βάση τη στόχευση του. Το 2010 το πρόγραμμα δημοσιονομικής σταθεροποίησης επετεύχθη λόγω της αύξησης κατά 1% στο πηλίκο των φορολογικών εσόδων / ΑΕΠ και με μια μείωση κατά οχτώ δέκατα στο πηλίκο των δημοσίων δαπανών προς το ΑΕΠ. Ακόμα το 2010 οι αύξησεις των συντελεστών του ΦΠΑ ήρθαν σαν απάντηση στα φθίνοντα έσοδα από την άμεση φορολογία ενώ η μείωση των δημοσίων δαπανών αφορούσε κυρίως μειώσεις των δημοσίων επενδύσεων (πάγια και κεφάλαιο) και της ενδιάμεσης κατανάλωσης. Ταυτόχρονα, λόγω της κρίσης αυξάνονται οι δαπάνες λόγω της αύξησης των επιδομάτων –κυρίως- ανεργίας αλλά και την μαζική συνταξιοδότηση εργαζομένων υπό την διαφαινόμενη αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης. Μάλιστα, τα επιδόματα ανεργίας έφταναν το 3% του ΑΕΠ το 2010, όταν και η ανεργία ήταν χαμηλότερη. Επίσης το κόστος των τοκοχρεούλουσίων του ισπανικού δανεισμού αυξάνεται συνεχώς φτάνοντας το 2010 το 1,9% του ισπανικού ΑΕΠ με αυξητικές τάσεις.

Σύμφωνα με την αναθεωρημένη εκδοχή του προγράμματος σταθερότητας τον Απρίλιο του 2011 με χρονοδιάγραμμα την τριετία 2011-2014. Με βάση αυτό το πρόγραμμα, βασική στοχοθεσία είναι να φτάσει το έλλειμμα στο όριο του Συμφώνου Σταθερότητας μέχρι το τέλος του 2013 και το πηλίκο του δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ θα σταθεροποιηθεί κάτω από το 70% του ΑΕΠ τη διετία 2012-2013. Αθροιστικά την τετραετία 2009-2013 το 65% των μεταβολών του προϋπολογισμού αφορά μειώσεις δαπανών, και στο οποίο προσμετράται και μείωση στη ενδιάμεση κατανάλωση της τάξης του 35%. Λόγω της ανικανότητας της κυβέρνησης να πετύχει τους στόχους κυρίως όσον αφορά την συγκέντρωση των εσόδων, αλλά και της αδυναμίας να προωθηθούν μέτρα που να μειώνουν την ανεργία, η ισπανική κυβέρνηση παίρνει τη σειρά μέτρων το 2012 με στόχο να φτάσει το έλλειμμα στο 3% το 2014.

Τέλος, πρέπει να αναφερθεί και η δομική αλλαγή στην παραγωγική συγκρότηση της χώρας που τιτλοφορείται «βιώσιμη οικονομική πράξη» (sustainable economic act) τον Απρίλιο του 2010 με στόχο τον μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου της Ισπανίας με εστίαση στην ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της καινοτομίας. Παρόλα αυτά όλοι συμφωνούν πως αυτό το νομοθέτημα είχε πολύ λίγη επίδραση¹⁴ (Godino και Molina 2011).

¹³ Δημοσιογραφικές πηγές: [The Guardian](#), [BBC news](#), [The Telegraph](#).

¹⁴ Η βασική κριτική που έγινε σε αυτό το νομοθέτημα είναι ότι τη στιγμή που υπάρχει δυσκολία πρόσβασης στον τραπεζικό δανεισμό είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατη η αλλαγή παραγωγικού μοντέλου.

3.2. Πολιτικές στον τραπεζικό τομέα

Έχουμε μιλήσει και παραπάνω για την μεγάλη έκθεση των τραπεζών στην αγορά κατοικίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 2009 οι καταθετικές περιφερειακές τράπεζες διακρατούσαν τα δάνεια για το 56,3% όλων των παραγωγικών διαδικασιών και το 27,7% των δανείων που είχαν δώσει ήταν στην αγορά ιδιωτικής ακίνητης περιουσίας. Ακόμα στο τέλος του 2010, οι ισπανικές τράπεζες ήταν ανάμεσα στις πρώτες στο δείκτη απόδοση ενεργητικού (return to assets) με 0,47% και στο δείκτη απόδοση ίδιων πόρων (return of own resources) 7,9% (Banko de Espana 2011). Αντίθετα, σε όρους ρευστότητας οι ισπανικές τράπεζες είναι ανάμεσα στις χειρότερες της ευρωζώνης με ολική ρευστότητα 11,9% δύο μονάδες λιγότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ενώ στους υπόλοιπους δείκτες ρευστότητας είναι αρκετά χαμηλότερα από τους ευρωπαϊκούς μέσους όρους 9,6%. Τέλος ανάμεσα στις προβληματικές όψεις του υπό-κλάδου των καταθετικών τραπεζών είναι η μεγάλη εξάρτηση από τις χονδρικές χρηματοοικονομικές αγορές (wholesale financial markets), η υπερβολική δυναμικότητα που έχει επενδυθεί στο δίκτυο λιανικών πωλήσεων τα χρόνια της μεγάλης ανάπτυξης, η πτώση της κερδοφορίας λόγω της μεγάλης επένδυσης και της γιγαντωμένης δομής, η αύξηση των αναποδοτικών παγίων και η αύξηση του κόστους χρηματοδότησης (Caballo-Cruz 2011).

Στο τέλος του 2010, η πιστωτική συγκέντρωση στο κλάδο των κατασκευών, στις πωλήσεις κατοικιών και στην ακίνητη περιουσία άγγιξε το 60% της πίστης προς την ιδιωτική κατοικία, το 20% της οποίας κατευθυνόταν προς την κατασκευή και το 39% για αγορά κατοικίας. Τα κόκκινα δάνεια (default loans) προς την ακίνητη περιουσία έφταναν το 14% το 2010, το 11% στον κλάδο των κατασκευών και μόλις το 2,5% στις πωλήσεις κατοικιών. Ακόμα, οι καταθετικές περιφερειακές τράπεζες ήταν σαφώς πιο εκτεθειμένες έχοντας το 80% των δανείων τους σε επενδύσεις και μόλις το 20% σε δοσμένη περιουσία με συνολική έκθεση 217 δις ευρώ σε μια εποχή που το 46% των δανείων συγκαταλέγονται στα πιθανώς προβληματικά δάνεια. Έτσι η λειτουργία των τραπεζών υπόκειται σε δύο περιορισμούς αφενός το μεγάλο κόστος αναχρηματοδότησης και δεύτερον τις ζημιές από την υποτίμηση των παγίων που διακρατούν καθώς και στην μεγάλη έκθεση σε προβληματικά πάγια.

Έτσι, από το 2009 ένας νέος θεσμός με σημαντική λειτουργία ήταν το Ταμείο για την Αναδάρθρωση των Τραπεζών (Fund for Orderly Bank Restructuring) με βασικό σκοπό την ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών δίνοντας πρόσβαση σε κεφάλαια προκειμένου να αναδομηθούν οι τράπεζες. Είχε στόχευση την διευκόλυνση των ιδρυμάτων με συγκεκριμένες δυσκολίες με την ελάχιστη δυνατή χρήση κρατικών πόρων. Το 2010 μια σειρά μέτρων πάρθηκαν με σκοπό την αύξηση της διαφάνειας και την αύξηση της εμπιστοσύνης των επενδυτών προς το ισπανικό τραπεζικό τομέα: στρες τεστ και αναλυτική πληροφόρηση σχετικά με την έκθεση των τραπεζών στα διάφορα χρηματοοικονομικά προϊόντα. Επίσης το 2010, εγκρίθηκε η αναθεώρηση του νόμου για τις καταθετικές τράπεζες μαζί με τη σύνσφιξη του νομικού πλαισίου λειτουργίας των ισπανικού τραπεζικού συστήματος. Η αναθεώρηση αυτή του νομικού πλαισίου σκοπό έχει την εξυγίανση της βασικής προβληματικής του κλάδου δηλαδή, την διακυβέρνηση και την χρηματοδότηση, από τη μια ενισχύονται τα απαιτούμενα προσόντα των διευθυντών καθώς και ο επαγγελματισμός ενώ από την άλλη οι τράπεζες αυτές μετατρέπονται σε εμπορικές με την ικανότητα να πωλούν μετοχές στις αγορές και έτσι να αντλούν κεφάλαια.

Στην αρχή του 2011, λόγω των αυξημένων πιέσεων στις αγορές χρέους, η τράπεζα της Ισπανίας με τον νόμο 2/2011 (RDL) προσαύξησε τις ελάχιστες απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας (core capital) από το 8% στο 10% των παγίων με σταθμισμένο ρίσκο ίδια με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των τραπεζών. Αυτό το μέτρο επιτρέπει στο FROB να λειτουργεί ως ανακεφαλαιοποιητικό εργαλείο για όσες τράπεζες αδυνατούν να πιάσουν τα ελάχιστα όρια από μόνες τους. Η μεταρρύθμιση του ισπανικού τραπεζικού συστήματος που αρθρώνεται από τα επιμέρους μέτρα που πάρθηκαν έχει τρεις βασικούς σκοπούς: την αναδόμηση, την αναγνώριση των ζημιών και την ανακεφαλαιοποίηση.

Η αναδόμηση, ενοποίηση και ο περιορισμός της παραγωγικής δυναμικότητας εμπίπτουν στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης. Η διαδικασία συγκεντροποίησης η οποία ξεκίνησε το 2010 επηρέασε 40 από τις 45 καταθετικές τράπεζες με λειτουργία στην αγορά την προηγούμενη χρονιά με πάγια που αντιπροσώπευαν το 94% του υπό-κλάδου. Υπήρξαν 12 διαδικασίες συγκεντροποίησης, μέσω των κανονικών διαδικασιών συγχώνευσης είτε μέσω της εξαγοράς προηγουμένων ανακεφαλαιοποιημένους οργανισμούς είτε μέσω των SIP (Institutional Protection Systems) συστημάτων θεσμικής προστασίας. Από αυτές τις 12 διαδικασίες, οι 3 δεν χρειάστηκαν καθόλου δημόσιου πόρους ενώ οι υπόλοιπες εννέα έγιναν μέσω χρηματοδότησης από το πρόγραμμα FROB.

Το τέλος του 2010, μετά την προαναφερθείσα διαδικασία ο κλάδος των καταθετικών τραπεζών αποτελείτο από μόλις 17 οργανισμούς. Το μέγεθος των οργανισμών περισσότερο από διπλασιάστηκε με μέσο πάγιο ανά τράπεζα από 29.000 ευρώ σε 76.000 ευρώ και ο αριθμός των μικρών και μεσαίων καταθετικών τραπεζών μειώθηκε από 36 σε 6 με λιγότερα από 35.000 πάγια ανά οργανισμό. Επιτροπήθετως, η διαδικασία συγκεντροποίησης επέτρεψε μια σαφή μείωση της δυναμικότητας, οι αναδιαρθρώσεις που προέκυψαν μέσα σε αυτή τη διαδικασία αποτυπώνονται σε μείωση προσωπικού από 12% έως 18% και σε μείωση του δικτύου από 10% έως 25%.

Όσον αφορά το δεύτερο πυλώνα αυτόν της αναγνώρισης των χρεών, ο ισπανικός κλάδος των τραπεζών αναγνώρισε και κατέγραψε ζημιές στα πάγια ισοδύναμο με το 9% του ΑΕΠ. Από το 2008, ο τραπεζικός κλάδος έχει κάνει σημαντικές προσπάθειες για την εξυγίανση (91 εκταομμύρια ευρώ) εκ των οποίων 22 αφορούν την υποτίμηση των παγίων και την εγγραφή των αντίστοιχων ζημιών (Valverde και Maudos 2011). Η διεργασία έλαβε χώρα κυρίως στις καταθετικές τράπεζες που κατέγραψαν ζημιές από υποτιμήσεις παγίων της τάξης των 52 εκατομμυρίων ευρώ. Τέλος όσον αφορά την διαδικασία ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζικών οργανισμών, οι αυξήσεις των μετοχικών κεφαλαίων έγινε μέσω αποθεματοποίησης σε ένα ποσό που αντιστοιχεί στο 3,7% του ΑΕΠ.

3.3. Πολιτικές στην αγορά εργασίας

Σύμφωνα με τον Carballo-Cruz (2011) η δομή της αγοράς εργασίας στην Ισπανία παράγει μεγάλη διαγενεακή ανισότητα, από τη στιγμή που οι μεγαλύτεροι σε ηλικία εργαζόμενοι με μεγαλύτερα προσόντα απολαμβάνουν ένα πολύ μεγάλο επίπεδο εργασιακής ασφάλειας καθώς και σημαντικές αυξήσεις στους μισθούς τους σε σχέση με τους νεότερους

εργαζόμενους. Έτσι, πρόκειται για μια διπλή αγορά εργασίας όπου τα ζητήματα της εργατικής κινητικότητας και η εργασιακή ασφάλεια πρέπει να επαναοριστούν επειδή α) το επίπεδο προστασίας για μόνιμους εργαζόμενους και το επίπεδο της επισφάλειας των προσωρινά απασχολούμενων είναι από τα υψηλότερα στον κόσμο, β) η εισάγωγή της εργασιακής κινητικότητας γίνεται με την εισαγωγή προσωρινών συμβολαίων συνήθως κακοπληρωμένων και ανύπαρκτη εργασιακή προστασία η οποία με τη σειρά της οδηγεί σε αρνητικές συνέπειες στην παραγωγικότητα και γ) το καθεστώς της συλλογικής διαπραγμάτευσης παράγει μια στρέβλωση που αυξάνει τους μισθούς υπό το βάρος της αύξησης θέσεων εργασίας.

Τα κυβερνητικά μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση το 2011 στόχο έχουν να μειώσουν το δυσμό της αγοράς εργασίας και την ακαμψία των μισθών και η αύξηση της εσωτερικής κινητικότητας εντός των επιχειρήσεων (Saez 2011). Τα βασικά χαρακτηριστικά των μεταρρυθμίσεων έχουν ως εξής: πρώτον, αύξηση των αορίστου χρόνου προσλήψεων με σκοπό να μειωθεί το μη μισθολογικό κόστος των αποζημιώσεων της απόλυτης. Δεύτερον, η επιμήκυνση του χρόνου απασχόλησης των εργαζομένων που προσλαμβάνονται από τα προγράμματα προώθησης της απασχόλησης (contractos de formamento) και τρίτον η εισαγωγή ορίων στην προσωρινή απασχόληση και στη διάρκεια των συμβολαίων για εργασία. Τέλος, αύξηση των κατηγοριών των εργαζομένων που επωφελούνται από προγράμματα επανακατάρτισης και μαθητείας.

4. Μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης στην Πορτογαλία

4.1. Δημοσιονομικές πολιτικές

Το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής που χαράκθηκε από κοινού από την κυβέρνηση της Πορτογαλίας, το ΔΝΤ και την Ε.Ε. είχε σαν πρώτο στόχο τον δραστικό περιορισμό του ελλείμματος στο 5,9% για το 2011, 4,5% για το 2012 και 3% για το 2013. Έτσι, κατά τον ίδιο τρόπο με την Ισπανία αλλά και με Ιρλανδία και Ελλάδα λήφθησαν σειρά μέτρων από πλευράς της προσφοράς. Το Μάιο του 2010, η κυβέρνηση Σόκρατες έφερε σειρά μέτρων, με ανάμεσα στα άλλα περιελάμβαναν 5% μείωση στις απολαβές των ανωτάτων κρατικών λειτουργών, μια αύξηση κατά 1% στο Φ.Π.Α. καθώς και υψηλότερους συντελεστές φορολογίας στις επιχειρήσεις που διαπιστωμένα έχουν έσοδα άνω των δύο εκατομμυρίων ευρώ. Επίσης προστέθηκε ένας φόρος σε όλες τις μεγάλες επιχειρήσεις και στις τράπεζες 2,5% επί των κερδών. Ο φορολογικός συντελεστής για τις επιχειρήσεις μετακινήθηκε από 26,5% σε 29% το 2010. Επίσης ο ανώτατος φορολογικός συντελεστής για τα φυσικά πρόσωπα στην Πορτογαλία αυξήθηκε από 42% σε 46,5% το 2011. Έτσι, για εισοδήματα που κυμαίνονται από 7.250 έως 18.000 ευρώ αυξάνεται ο συντελεστής κατά μια ποσοστιαία μονάδα και για όλα τα εισοδήματα πάνω από αυτό το ποσό ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται κατά 1,5%. Τέλος, όσον αφορά το φορολογικό συντελεστή των κεφαλαιακών κερδών αυξάνεται από το 20% στο 21%.

Το 2011 λόγω αναπάντεχων αυξήσεων στις δημόσιες δαπάνες¹⁵ νέα σειρά μέτρων εξισορροπητικού χαρακτήρα έπρεπε να ληφθούν. Την μερίδα του λέοντος των εσόδων

¹⁵ Μια αύξηση που οφείλεται κατά βάση στον εκλογικό κύκλο και επέφερε αύξηση στις δαπάνες μισθοδοσίας καθώς και στο κόστος υπηρεσιών και υλικών, αναγνώριση δημοσιονομικών κινδύνων (αποτυχημένες συμπράξεις μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα PPP και κόστος αποκρατικοποιήσεων SOE).

αποτελούν οι αυξήσεις των φόρων των φυσικών προσώπων και οι πωλήσεις παγίων του δημοσίου που αντιπροσωπεύουν το 0,5% και 0,4% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Η βασική κριτική σε αυτά τα μέτρα ήταν ο αναποτελεσματικός τους χαρακτήρας καθώς δεν δημιουργούν συνθήκες κανονικής συνεχόμενης ροής εσόδων αλλά αντιπαρατίθεται ο δεδομένος χαρακτήρας της αυξημένης δαπάνης που είναι πρόσκαιρη και η ταυτόχρονες τομές που αποτελούν δομικές αλλαγές που με αυτόν τον τρόπο αυξάνουν την αξιοπιστία των αλλαγών. Ταυτόχρονα, τα έσοδα από τις αλλαγές στα ασφαλιστικά ταμεία των τραπεζών θα ισχύσουν μόνο για να καλύψουν τις ανάγκες εσόδων μόνο για το 2011 και όχι για το 2012 και μετά, ενώ ακόμα ο έλεγχος των δαπανών των υπουργείων, ιδίως αυτών που παρέκλιναν των στόχων για το 2011. Ακόμα, νωρίτερα μέσα στο 2011 αυξήθηκε ακόμα δύο μονάδες σκαρφαλώνοντας στο 23% ενώ ταυτόχρονα γίνονται νέες αλλαγές στους φορολογικούς συντελεστές. Όσον αφορά τους συνταξιούχους επιβάλλεται και πάγωμα συντάξεων ενώ για όσους λαμβάνουν συντάξεις άνω των 1500 ευρώ επιβάλλεται ειδική κλιμακούμενη εισφορά. Ακόμα, καταργείται η δεκάτη-τρίτη και δέκατη-τέταρτη σύνταξη για όσους λαμβάνουν σύνταξη μεγαλύτερη από 1100 ευρώ. Τέλος, στην υγεία τέθηκε ο στόχος του περιορισμού των δαπανών από 21,9% του ΑΕΠ το 2009 στο 21,4% το 2013 και τα μέτρα περιελάμβαναν μείωση κατά 10% στις πληρωμές των κρατικών ινστιτούτων και οργανισμών υγείας καθώς και περαιτέρω μειώσεις στις δαπάνες συντονισμού και οργάνωσης των υπηρεσιών υγείας καθώς και νόμο για κρατικά υποκατάστata φάρμακα.

Το 2012 πρέπει να γίνουν περαιτέρω περικοπές ούτος ώστε η προσαρμογή να είναι πιο ισχυρή και ισορροπημένη. Οι νέες ανάγκες που θα δημιουργηθούν για τις δημόσιες δαπάνες υπολογίζονται στο 0,6% του ΑΕΠ για αυτή τη χρονιά. Οι αρχές είναι υποχρεωμένες να καλύψουν το κενό αυτό μαζί με μέτρα περικοπών που φτάνουν το 3% ενώ τα επιπλέον μέτρα πρέπει να είναι μόνιμου χαρακτήρα και υψηλής απόδοσης για να ενισχυθεί η συνέπεια και συνοχή με τα υπόλοιπα μέτρα περιορίζοντας μακροπρόθεσμα τα φορολογικά βάρη της οικονομίας και εξορθολογώντας το δημόσιο τομέα.

Μαζί με τα ανωτέρω εισπρακτικού χαρακτήρα μέτρα, στην Πορτογαλική οικονομία έχει ξεκινήσει μια διαδικασία δομικών αλλαγών όσον αφορά το δημόσιο και τις δημοσιονομικές πολιτικές και φέρει τον γενικό τίτλο ασφαλής διαχείριση των δημοσίων οικονομικών (sound public financial management). Βασική συνιστώσα αυτού του προγράμματος είναι η είσπραξη καθυστερημένων υποχρεώσεων που υπολογίζεται ότι ανέρχονται στο 2,25% του ΑΕΠ. Οι καθυστερήσεις συγκεντρώνονται κυρίως στην τοπική αυτοδιοίκηση¹⁶ και στα νοσοκομεία και με το νέο πλαίσιο ξεκινάει ένα σύστημα παρακολούθησης των καθυστερήσεων που θα κάνει πιο εύκολη την είσπραξη τους. Έτσι πρώτος στόχος τίθεται η ενοποίηση και συγχώνευση των υπηρεσιών οικονομικού έλεγχου (εφορίες) και των τελωνείων καθώς και η μεγάλης έκτασης επαναχάραξη της τοπικής αυτοδιοίκησης με ενοποιήσεις δήμων σε δημοτικά διαμερίσματα

Επίσης, ο δημόσιος τομέας και οι δημόσιες επιχειρήσεις κοινής ωφελείας συγκεντρώνουν μια σειρά χρηματοοικονομικών κινδύνων όπως οι επιχειρησιακές ζημιές οι οποίες αυξάνουν περαιτέρω το δημόσιο έλλειμμα, οι ανάγκες ανακεφαλαιοποίησης των χρεών τους που για την περίοδο Αυγούστου – Δεκεμβρίου 2011 αντιστοιχούσαν σε 3,5 δις ευρώ και τέλος τοξικά πάγια που έφταναν κοντά στο 10% του ΑΕΠ στο τέλος του 2010. Τα προβλήματα εντοπίζονται κυρίως στις εταιρίες μεταφορών, στις εταιρίες που κατασκευάζουν τα δίκτυα

¹⁶ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της επαρχίας Μαδέρα με πάνω από 1,5 δις ευρώ εγγυημένα χρέη και η οποία βρίσκεται με μεγάλη δημοσιονομική πίεση.

και στις επιχειρήσεις της υγείας. Έτσι, τα μέτρα της κυβέρνησης απαντούν σε ακριβώς αυτές τις προβληματικές και έχουν ως ακολούθως, πρώτον αρχική προσπάθεια για μείωση λειτουργικού κόστους 15% με όμως κυμαινόμενη αποτελεσματικότητα από κλάδο σε κλάδο, ισοσκελισμένους λειτουργικούς προϋπολογισμούς για κάθε δημόσια επιχείρηση μέχρι το τέλος του 2012. Τέλος όσον αφορά τα νοσοκομεία που η παροχή υπηρεσιών κινείται ανάλογα με τη ζήτηση αυξάνοντας σε μεγάλο βαθμό τη δαπάνη θα πρέπει να μειωθεί, μαζί με την αύξηση της συμμετοχής των ασθενών καθώς και να μειωθεί το μη μισθολογικό κόστος δεν πρέπει να παραγγωρίζεται. Σύμφωνα με το μνημόνιο πρέπει το κόστος να μειώνεται κατά 550 εκατομμύρια ετησίως.

Με βάση τα στοιχεία για το 2012 η ύφεση αναμένεται να ξεπεράσει το 3,4% από αρχικές εκτιμήσεις για 3,1%, ενώ το 2011 η πορτογαλική οικονομία συρρικνώθηκε κατά 1,6% ενώ για το 2013 αναμένεται μηδενική μεγέθυνση. Ακόμα οι επενδύσεις αναμένεται να μειωθούν κατά 12% και η ζήτηση αναμένεται να μειωθεί κατά 7,3%, τέλος οι εξαγωγές αναμένεται να σημειώσουν αύξηση κατά 2,7% για το 2011.

4.2. Πολιτικές στον τραπεζικό τομέα

Οι πολιτικές στον τραπεζικό τομέα πρέπει να εγγυούνται χρηματοοικονομική σταθερότητα και να αποκλείουν και να αποστειρώνουν από ενδεχόμενες νέες μολύνσεις. Έτσι πρέπει να εξασφαλίζεται κάθε στιγμή η επαρκής ρευστότητα του συστήματος, μια κανονική διαδικασία απομόλχευσης, νέες διαδικασίες κεφαλαιοποίησης με βάση την αγορά καθώς και ενισχυμένα πλαίσια ρύθμισης και επιτήρησης. Ακόμα, η εξασφάλιση ότι η χρηματοδότηση από τον ευρωπαϊκό μηχανισμό στήριξης θα δώσει την ειδική ρευστότητα που χρειάζεται και θα δίνουν πρόσβαση σε συνεχή ροή χρήματος. Η τράπεζα της Πορτογαλίας συμφώνησαν ότι τα διαθέσιμα ποσά των κρατικών εγγυήσεων για έκδοση τραπεζικών ομολόγων (35 δις) και άλλα 28 δις για μη χρησιμοποιημένες τραπεζικές εγγυήσεις πρέπει να θεωρούνται επαρκή για την κάλυψη τις καθαρές ανάγκες επαναχρηματοδότησης μέχρι το τέλος του 2011 (οι οποίες ανέρχονται σε 33 δις) ακόμα κι αν γίνουν νέες υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας.

Τα σχέδια των τραπεζών για απομόλχευση πρέπει να ελέγχονται σε τριμηνιαία βάση από την κεντρική τράπεζα της Πορτογαλίας σύμφωνα με το νέο πλαίσιο για την ρευστότητα και την εκτίμηση της απομόλχευσης (Solvency and Deleveraging Assessment Framework) καθώς και η διενέργεια των στρες τεστ για τις πορτογαλικές τράπεζες. Επίσης, ένα ζήτημα κρίσιμης σημασίας για την οικονομία είναι η κανονική ροή χρήματος και πίστης προς τον ιδιωτικό τομέα και κυρίως προς τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, έτσι, διευκολύνεται το πλαίσιο δανειοδότησης ενώ ταυτόχρονα ισχυροποιείται ο μηχανισμός εποπτείας της ροής χρήματος από το υπουργείο οικονομικών λαμβάνοντας υπόψη και τη μεγάλης έκθεσης των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στο χρέος. Δηλαδή με άλλα λόγια πρέπει η διαδικασία απομόλχευσης να μην είναι τόσο γρήγορη γιατί θα καταρρεύσει ο ήδη υπερβολικά χρεωμένος ιδιωτικός τομέας.

Για το 2011 η κεντρική τράπεζα της Πορτογαλίας προέβλεπε ότι δεν θα χρησιμοποιηθούν πόροι από το ταμείο τραπεζικής ρευστότητας (Bank Solvency Support Facility), καθώς όλες οι τράπεζες έχουν ενταχθεί σε σχέδια για ρευστότητα της τάξης του 9% μέχρι το τέλος του 2011 και έτσι θα ξεπεράσουν και τα άσχημα αποτελέσματα των στρες τεστ του Ιουλίου του 2011. Το 2012 όμως θα χρειάζονται περισσότερα κεφάλαια (10% μέχρι το τέλος του 2012) και έτσι η διατήρηση επαρκών ταμειακών διαθεσίμων θα είναι πιο απαιτητική διαδικασία

ιδίως αφού δεν θα εισρεύσουν νέα ποσά στο ταμείο για την ρευστότητα. Η CGD η μεγαλύτερη κρατική τράπεζα της Πορτογαλίας κάνει αξιοσημείωτες προσπάθειες να αυξήσει την κεφαλαιακή βάση μέσω εσωτερικών πόρων ούτως ώστε να μπορεί να πωληθεί σε ιδιώτες.

4.3. Μεταρρυθμίσεις

Στην αγορά εργασίας της Πορτογαλίας σειρά μεταρρυθμίσεων έχει λάβει χώρα ακριβώς όπως στην Ισπανία. Έτσι, περιορίζεται το μη μισθολογικό κόστος μέσω της περικοπής του κόστους των απολύσεων που αποφασίζεται στα 10 ημερομίσθια για κάθε χρόνο ανεξαρτήτως του χρόνου εργασίας σε μια θέση από 30 ημερομίσθια που είναι σήμερα μαζί με ένα όριο αποζημίωσης που αντιστοιχεί σε 12 μήνες. Ακόμα στην Πορτογαλία υπάρχει η ίδια προβληματική που υπάρχει και στην Ισπανία αν και σε μικρότερο βαθμό, καθώς η ανεργία των νέων δεν είναι τόσο μεγάλη αν και στις επισφαλείς θέσεις εργασίας υπάρχει άνισα μεγάλο βάρος στην προσωρινή απασχόληση. Ακόμα όσοι εργάζονται σε θέσεις επιχειρήσεων του δημοσίου τομέα απολάμβαναν ειδικό καθεστώς εργασίας βαθαίνοντας την διχοτόμηση στην αγορά εργασίας. Συνολικά στόχος του προγράμματος δεν μπορεί παρά να φέρει τον γενικό τίτλο της δημοσιονομικής (εσωτερικής) υποτίμησης¹⁷. Σε αυτό το πλαίσιο οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης περικόπτονται δραστικά για να ενισχυθούν οι εξαγωγές και η ανάπτυξη με βάση μια σειρά εμπειρικών μελετών που δείχνουν γραμμική σχέση μεταξύ μείωσης των κοινωνικών εισφορών και των παραπάνω μεγεθών.

Στις υπόλοιπες μεταρρυθμίσεις δεν λείπουν το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων ιδίως στις εταιρίες ενέργειας και τηλεποικινωνιών (EDP, REN και GALP), μεταρρυθμίσεις στην αγορά κατοικίας που εμποδίζουν την κινητικότητα των εργαζομένων, ενώ τέλος προβλέπονται και μεταρρυθμίσεις στο δικαιϊκό σύστημα. Όσον αφορά το τελευταίο ειδικό δικαστήριο έχει συσταθεί από τον Ιούνιο του 2011 για να επιλύσει όλες τις εκκρεμείς δίκες που καθυστερούν περίπου δύο χρόνια. Επίσης συστήθηκε ένα νέο δικαστήριο για την επίλυση υποθέσεων που σχετίζονται με την αγορά κατοικίας και την μη πληρωμή ενοικίων. Ακόμα βασικός στόχος είναι η κατάργηση των εμποδίων εισόδου στην αγορά που προκαλεί καπέλα σε μισθούς και στις τιμές και μειώνει την ανταγωνιστικότητα κυρίως σε τομείς όπως η αγορά ενέργειας και τηλεπικοινωνιών. Σε γενικές γραμμές σύμφωνα με την έκθεση της τράπεζας της Πορτογαλίας, αναγκαία μέτρα για την υπέρβαση της κρίσης πρέπει να είναι η μείωση του ο δημόσιου τομέα, η αποδόμηση της λογικής του ραντιέρη και η ενίσχυση των δυναμικών επιχειρήσεων.

5. Συγκριτική ανάλυση των μέτρων σε Ισπανία Πορτογαλία

Η ίδια η φύση της κρίσης έχει καταστήσει αναγκαία την αντιμετώπιση της κρίσης με παρόμοια εργαλεία. Έτσι, σε ένα πρώτο επίπεδο, η αναφορά σε ρύθμιση του τραπεζικού τομέα φαντάζει ευλογοφανής, επίσης οι «μεταρρυθμίσεις», φορτισμένες με θετικό φορτίο ακούγονται αναγκαίες. Οι πολιτικές από την πλευρά της προσφοράς δεν αμφισβητούνται επ'

¹⁷ Ο όρος αναφέρεται σε μια διαδικασία που είναι δημοσιονομικά ουδέτερη απομείωση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και το οποίο ελλείψει του ρόλου του επιτοκίου μπορεί να οδηγήσει σε τόνωση της ανταγωνιστικότητας. Είναι προφανές ότι αναφέρεται εξίσου στην μείωση του μισθολογικού κόστους και είναι μια στρατηγική που όπως προείπαμε προτείνεται και στην Ισπανία, αλλά και στην Ελλάδα.

ουδενί και έτσι ο γενικός παρανομαστής των μέτρων δεν μπορεί παρά να είναι κοινός, τουλάχιστον δηλαδή όσον αφορά τους γενικούς τίτλους των μέτρων. Σε αυτό το τμήμα θα γίνει σύγκριση των ασκούμενων πολιτικών με παράθεση πληθώρας στοιχείων και δεικτών ούτως ώστε να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητα των πολιτικών. Όλοι οι δείκτες προέρχονται από τη βάση δεδομένων της AMECO όπου παρατίθενται στοιχεία για την Ισπανία, την Πορτογαλία καθώς και για την Ε.Ε. των 15 σαν ένα δείγμα της τάσης που επικρατεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η παράθεση των στοιχείων στους πίνακες γίνεται στο παράτημα της παρούσας εργασίας και εμφανίζονται ομαδοποιημένοι ανάλογα με την φύση τους.

Γενικός παρανομαστής των ασκούμενων πολιτικών στο δημοσιονομικό τομέα είναι μια προσπάθεια να τονιστεί ένας αναδιανεμητικός ή έστω αναλογικός χαρακτήρας των μέτρων. Βασικός πυρήνας αυτού του σχήματος είναι η προοδευτική άνοδος των φορολογικών συντελεστών κατά μήκος των φορολογικών κλιμακίων. Αυτή η διάσταση της αυξημένης φορολόγησης δεν μπορεί παρά να στοχεύει στην απόσπαση της συναίνεσης για την συμπίεση του πραγματικού εισοδήματος. Αναγκαίο για την αύξηση των φορολογικών εσόδων στην κρίση που η φορολογητέα ύλη μειώνεται είναι η αύξηση των φορολογικών συντελεστών μαζί με μια φορολογική συνείδηση αλλά και έναν περιορισμό της μαύρης οικονομίας. Όπως θα δούμε στην ανάλυση των πινάκων, η τάση των φορολογικών εσόδων από την φορολόγηση των φυσικών προσώπων είναι αύξουσα ιδίως στην Ισπανία, όπου εμφανίζονται και μεγάλες διακυμάνσεις αλλά και στην Πορτογαλία όπου όμως οι διακυμάνσεις είναι σαφώς μικρότερες. Έτσι, παρατηρούμε ότι στην Ισπανία τα φορολογικά έσοδα το 2000 ανέρχονταν σε 44,5 εκατομμύρια ευρώ ενώ το 2007 φτάνουν το υψηλότερο τους σημείο στα 86,5 εκατομμύρια ευρώ, όπου είναι και σημείο καμπής σηματοδοτώντας την αρχή της κάμψης που κορυφώνεται το 2009 με έσοδα 76 εκατομμύρια ευρώ. Τέλος, η πρόβλεψη για το 2013 τοποθετείται στα 86,3 εκατομμύρια ευρώ δηλαδή στα προ κρίσης επίπεδα, πράγμα αρκετά εντυπωσιακό αν συνυπολογιστεί η υπερβολικά μεγάλη ανεργία που πλήγτει τη συγκεκριμένη χώρα. Όσον αφορά την Πορτογαλία τα φορολογικά έσοδα το 2000 είναι 7,2 εκατομμύρια ευρώ ενώ αρκετά πιο σταθερά από την Ισπανία κορυφώνονται το 2011 στα 11 εκατομμύρια ευρώ, από όπου και εμφανίζουν ελαφριά κάμψη, αποτέλεσμα και της αύξησης των φορολογικών συντελεστών το 2011. (Πίνακας 1)

Αντίθετα, όταν παρατηρούμε τα συνολικά έσοδα άμεσης φορολογίας περιλαμβανομένων και των φόρων των επιχειρήσεων υπάρχει μια σχετικά διαφορετική πορεία που υποδηλώνει μια μεταφορά φορολογικών βαρών από τις επιχειρήσεις προς τα φυσικά πρόσωπα αλλά και ταυτόχρονα μια σημαντική κάμψη στη φορολογητέα ύλη των νομικών προσώπων. Σχετικά διαφορετική πάλι είναι η κατάσταση στην Πορτογαλία που δεν υπάρχει τόσο μεγάλη κάμψη στα έσοδα από φόρους προς τις επιχειρήσεις και σε αυτό το πλαίσιο η επιβολή της ειδικής εισφοράς 2,5% επί του τζίφου των μεγάλων επιχειρήσεων φαίνεται απλώς να αυξάνει ελαφρώς τα έσοδα του κράτους. Συνολικά, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι κάθε φορολογικό μέτρο όσον αφορά άμεσους φόρους πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν την σταθερότητα των φορολογικών εσόδων διαχρονικά.

Ενώ όσον αφορά τα φορολογικά έσοδα από τις επιχειρήσεις για την Ισπανία εμφανίζεται μια μεγάλη καθίζηση από το έτος 2007 έως το 2010 όπου τα φορολογικά έσοδα μειώνονται κατά 60% ξεκινώντας από 50 εκατομμύρια ευρώ φτάνουν τα 19 εκατομμύρια ευρώ αποτέλεσμα της μεγάλης ύφεσης στις επιχειρήσεις κατασκευών και ακίνητης περιουσίας, πέφτοντας έτσι σε επίπεδα προ του 2000. Ενώ από το 2011 υπάρχουν σχετικά

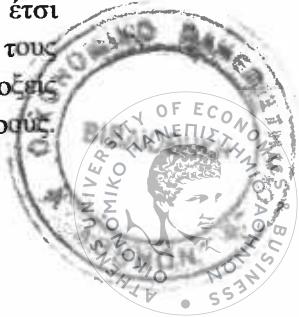

σταθεροποιητικές τάσεις, ενώ το 2012 φτάνουν τα 23 εκατ. ευρώ. Αντίθετα, στην Πορτογαλία παίρνοντας ίσως και σαν ένδειξη ότι η κρίση προηγείτο σε αυτήν την χώρα υπάρχει μια μεγάλη μείωση των φορολογικών εσόδων από το 2008 στο 2009 από 6,5 εκατ. ευρώ σε 5 εκατομμύρια ευρώ με τάση αυξητική τα επόμενα χρόνια μέχρι και τα 5,85 εκατομμύρια ευρώ για το 2013. Η σταθερότητα των φορολογικών εσόδων είναι ενδεικτική καθόσον η μόνη αξιοσημείωτη μεταβολή είναι αυτή που παρατηρείται μεταξύ 2006 και 2007 όπου και τα φορολογικά έσοδα αυξάνονται από 4,9 εκατομμύρια ευρώ σε 6,3, ακόμα, η αλλαγή των φορολογικών συντελεστών μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι υπεύθυνη για την αύξηση των φορολογικών εσόδων το 2010. (Πίνακας 2)

Όσον αφορά τα κέρδη στο «πλασματικό» κεφάλαιο (μετοχές, αμοιβαία κεφάλαια, κεφαλαιακές συναλλαγές, μεταβιβάσεις) μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: στην Πορτογαλία συνεισφέρουν αμελητέα στον κρατικό προϋπολογισμό φτάνοντας τα 0,085 εκατομμύρια ευρώ το 2010 με τάση εκμηδενισμού τα επόμενα χρόνια, ενώ στην Ισπανία τέτοιου είδους έχουν μια σαφώς μεγαλύτερη συνεισφορά στα έσοδα του κράτους ίσως και λόγω της δομής της Ισπανικής οικονομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι το 2010 τέτοιας μορφής έσοδα αντιτροσπεύσουν το 1/4 των φορολογικών εσόδων από φόρους στις επιχειρήσεις με 4,1 εκατομμύρια ευρώ, ενώ το 2012 εμφανίζει νέα αύξηση στα 5,85 εκατομμύρια ευρώ. τα μεγαλύτερα έσοδα αυτής της μορφής έχουν τη μεγαλύτερη τιμή το 2008 στην Ε.Ε. των 15 κρατών. (Πίνακας 3)

Ταυτόχρονα, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την αύξηση της έμμεσης φορολογίας, υπό μορφήν του Φ.Π.Α. η οποία είναι συνήθης πρακτική για την αύξηση των φορολογικών εσόδων. Οι έμμεσοι φόροι είναι γνωστοί ως αντιστρόφως προοδευτικοί με την έννοια ότι θίγουν κυρίως τα χαμηλά εισοδήματα ειδικά όταν δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ βασικών και μη αγαθών. Επίσης η άνοδος των έμμεσων φόρων έχουν αντίστροφη επίδραση στην κατανάλωση και έτσι τα φορολογικά έσοδα αυξάνονται μεν αλλά όχι ισόποσα με την αύξηση του φόρουν. Έτσι αναλύοντας τα συνολικά φορολογικά έσοδα της κυβέρνησης παρατηρούμε ότι υπήρξαν αξιοσημείωτες μεταβολές από την αύξηση της έμμεσης φορολογίας στα κρατικά έσοδα για την Ισπανία που όμως η αύξηση ήταν μόλις 1% ενώ για τη Πορτογαλία που αθροιστικά η αύξηση του Φ.Π.Α. ήταν 3% η αποτύπωση στα κρατικά έσοδα είναι εξίσου έντονη. Στον πίνακα 4 παρατηρούμε τα συγκεντρωτικά στοιχεία για τα έσοδα από έμμεσους φόρους στις εισαγωγές και στην κατανάλωση. Από το 2007 μέχρι το 2009 στην Ισπανία τα έσοδα αυτά μειώθηκαν από 122 εκατομμύρια ευρώ σε 92 εκατομμύρια ευρώ αποτυπώνοντας και σε ένα βαθμό τη μείωση των εισαγωγών ενώ το 2010 αυξάνονται σε 108 εκατομμύρια ευρώ ακολουθούμενα από μια μικρή κάμψη, κάτι που πρέπει να συνδέεται ευθέως με την αύξηση των συντελεστών του Φ.Π.Α. Στην Πορτογαλία αντίθετα η μείωση των εσόδων αυτών συμβαίνει μόνο το 2008 από 24,2 σε 21,5 εκατομμύρια ευρώ παρουσιάζοντας στη συνέχεια συνεχή άνοδο και φτάνοντας στα 25,2 εκατομμύρια ευρώ στην πρόβλεψη για το 2013 που είναι η ιστορικά μεγαλύτερη τιμή επηρεαζόμενη θετικά από τις αυξήσεις στους συντελεστές κατά 3% του Φ.Π.Α. Στα μεγέθη για την Ε.Ε. των 15 παρατηρούμε μια κατάσταση πιο κοντινή σε αυτήν της Ισπανίας με μειώσεις το 2008 και το 2009 αλλά ταυτόχρονα με έσοδα τα τελευταία χρόνια πολύ περισσότερα από πριν την κρίση.

Είναι γνωστό πως κάθε οικονομικό μέτρο έχει και μια επίδραση στο Α.Ε.Π. και έτσι μπορούμε να τοποθετούμε τα μέτρα σε δύο γενικές κατηγορίες με βάση την επίδραση τους πάνω σε αυτό: τα προ-κυκλικά και τα αντί-κυκλικά. Τα πρώτα είναι υπεύθυνα για πιο οξείς και με μεγαλύτερες διακυμάνσεις οικονομικούς κύκλους ενώ τα δεύτερα για πιο σταθερούς.

Παρατηρώντας τις μεταβολές του Α.Ε.Π. σε σταθερές τιμές του 2005 διαπιστώνουμε τα εξής: πρώτον ότι το 2007 και το 2008 εμφανίζονται οι μεγαλύτερες τιμές του Α.Ε.Π. τόσο στην Ισπανία όσο και στην Πορτογαλία αλλά και στην Ε.Ε. των 15. (Πίνακας 5) Ενώ στρεφόμενοι στο Α.Ε.Π. ανά ώρα εργασίας βλέπουμε πολύ ενδιαφέροντα αποτελέσματα που δίνουν σαφή στοιχεία για την ανταγωνιστικότητα της κάθε οικονομίας και σε σχέση με τις ευρωπαϊκές. Η Ε.Ε. αποτελώντας ένα δείκτη βάσης 100 είναι το βασικό μέτρο σύγκρισης, και έτσι η Ισπανία που φτάνει από 87,6 το 2000 στο 96 το 2012 δείχνει ότι ακολουθεί μια χρόνια πορεία ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας. Μάλιστα, οι πιο μεγάλες μεταβολές συμβαίνουν το 2009 και το 2006 (από 91,6 σε 95 και από 87,9 σε 89,4 αντίστοιχα). Αντίθετα, η Πορτογαλία πόρρω απέχει από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο εμφανίζοντας σταθερά τιμές κάτω από 60 και μάλιστα με μεγαλύτερη τιμή το 2010 το 57,1 και χαμηλότερη το 52,6 το 2004.

Όσον αφορά το Α.Ε.Π. ανά εργαζόμενο η κατάσταση είναι λίγο διαφορετική αποτέλεσμα και των λίγο διαφορετικών μετρήσεων. Έτσι, στην Ε.Ε. των 15 η μεγαλύτερη τιμή αφορά την πρόβλεψη για το 2013 όπου η τιμή της είναι 63,8, ενώ η μόνη μείωση που εμφανίζεται είναι αυτή από 62,4 σε 60,9 το 2009. Για την Ισπανία η μεγαλύτερη τιμή πάλι αφορά την πρόβλεψη για το 2013 όπου είναι 57,55 ενώ δεν υπάρχει κάποια χρονιά που να εμφανίζεται κάμψη δείγμα της όλο και αυξανόμενης παραγωγικότητας της εργασίας του κάθε εργαζόμενου. Τέλος όσον αφορά την Πορτογαλία η κατάσταση είναι αρκετά στάσιμη με τιμές που κινούνται γύρω από το 31 από το 2007 έως το 2013 με μικρές μεταβολές, δείγμα μιας αρκετά στάσιμης παραγωγικότητας του εργαζόμενου όπως θα δούμε και αργότερα. (Πίνακας 6)

Τέλος όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ισπανία και την Πορτογαλία σε σχέση ε στην Ε.Ε. σαν δείκτη της ευημερίας των κατοίκων σε αυτές τις χώρες η κατάσταση είναι σαφώς χειρότερη. Στην Ισπανία η μεγαλύτερη τιμή εμφανίζεται το 2007 με 21,8 και τιμές που κινούνται μεταξύ 19,2 και 21,8 και η πιο μεγάλη μείωση εμφανίζεται το 2009 από 21,7 σε 20,7. Στην Πορτογαλία η ψηλότερη τιμή είναι 15,1 το 2007 ενώ η χαμηλότερη είναι 14,1 το 2012, αντίθετα στην Ε.Ε. η ψηλότερη τιμή είναι 28,1 το 2007 δείγμα της μεγάλης διαφοράς των χωρών της Ιβηρικής από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο όσον αφορά το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σαν μέτρο του πλούτου και της ευημερίας των κατοίκων (Πίνακας 7)

Σημαντικός πυλώνας των δημοσιονομικών μεγεθών σε μια οικονομία δεν μπορεί παρά να είναι τα μεγέθη όπως οι κρατικές δαπάνες, έτσι στην ενότητα στοιχείων που θα παρουσιάσουμε θα περιλαμβάνονται οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε είδος (social transfers in kind), τα κοινωνικά επιδόματα (social benefits), οι υπόλοιπες κοινωνικές παροχές, οι δαπάνες κατανάλωσης του κράτους, οι εισπραττόμενες κοινωνικές εισφορές και οι επιδοτήσεις της κυβέρνησης. Σε ότι αφορά τα κοινωνικά επιδόματα στην Ισπανία έχουν υπερδιπλασιαστεί μέσα σε κάτι παραπάνω από δέκα χρόνια από 75,5 δισεκατομμύρια ευρώ προβλέπεται να φτάσουν στα 173,2 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. Στην Πορτογαλία αντίθετα οι δαπάνες για κοινωνικά επιδόματα ανήλθαν από 14,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000 και προβλέπεται να φτάσουν στα 29,4 δισεκατομμύρια ευρώ για το 2013, έχοντας όμως φτάσει στο ανώτατο σημείο 29,7 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011. Στην Ε.Ε. των 15 τα επιδόματα από 1351 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000 θα φτάσουν τα 2094 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013 αποτυπώνοντας όχι κάποια αλλαγή στην κοινωνική πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο αφού η λιτότητα είναι ασύμβατη με μια άλλου τύπου κοινωνική πολιτική αλλά την απότομη πτώχευση μεγάλων μερίδων του πληθυσμού της Ευρώπης. (Πίνακας 8) (Πίνακας 29 ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Στο ίδιο μοτίβο, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε είδος από 14,8δισ εκατομμύρια ευρώ το 2000 φτάνουν τα 25,9 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013 στην Ισπανία έχοντας φτάσει στο ανώτατο σημείο τα 31,9 δισεκατομμύρια ευρώ το 2010 ενώ στην Πορτογαλία από 2,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000 φτάνουν τα 7,6 δισεκατομμύρια ευρώ ο 2013 έχοντας φτάσει τα 8,5 δισεκατομμύρια ευρώ το 2010. Αντίθετα, στην Ε.Ε. των 15 εμφανίζουν συνεχή αύξηση από 337 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000 στα 586 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. (Πίνακας 9) (Πίνακας 31 ως ποσοστό του ΑΕΠ) Η συνολική δαπάνη της κυβέρνησης στην Ισπανία από 218 δισεκατομμύρια ευρώ φτάνει τα 423 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013 ενώ έχει φτάσει τα 429 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011. Στην Πορτογαλία από 47 δισεκατομμύρια ευρώ δαπάνες το 2000 φτάνει τα 73,7 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013 έχοντας φτάσει τα 79 δισεκατομμύρια ευρώ το 2010. Στην Ε.Ε. των 15 η συνολική δαπάνη προβλέπεται να έχει κινηθεί από 3746 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000 στα 5669 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. (Πίνακας 10) (Πίνακας 30 ως ποσοστό του ΑΕΠ)

Ακόμα, οι κοινωνικές εισφορές που πληρώνουν στο κράτος εργαζόμενοι και επιχειρήσεις εμφανίζουν στην Ε.Ε. των 15 μια συνεχή διεύρυνση με μόνη μείωση το 2009 από 1585 δισεκατομμύρια ευρώ σε 1581 δισεκατομμύρια ευρώ και φτάνοντας εν τέλει τα 1699 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. Στην Ισπανία αντίθετα η κατάσταση είναι διαφορετική με συνεχή αποκλιμάκωση των εισπράξεων της κυβέρνησης από κοινωνικές εισφορές από το 2008 με 143 δισεκατομμύρια ευρώ στα 134 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013, την ίδια ώρα που στην Πορτογαλία η μόνη αξιοσημείωτη μείωση που εμφανίζεται είναι το 2012 από 21 δισεκατομμύρια ευρώ στα 19,8 δισεκατομμύρια ευρώ. Αυτή η τάση παρουσιάζεται εν μέρει λόγω της φθίνουσας απασχόλησης στην Ισπανία και της εκρηκτικής ανεργίας αλλά και σε ένα μικρότερο βαθμό λόγω μιας διαδικασίας απομείωσης του μη μισθολογικού κόστους ειδικά στην Ισπανία. (Πίνακας 11)

Όσο αφορά για την κατανάλωση της κυβέρνησης στην Ισπανία εμφανίζει σταθερή τάση αποκλιμάκωσης από το 2009 και μετά από 223 εκατομμύρια ευρώ στα 197 δισεκατομμύρια ευρώ απέχοντας όμως πολύ από τα 108 εκατομμύρια ευρώ που ήταν οι δαπάνες κατανάλωσης το 2000. Στην Πορτογαλία, η τάση ξεκινάει από το 2010 από 37,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2010 και προβλέπεται να πέσει σταδιακά στα 30 δισεκατομμύρια το 2013. Αντίθετα στην Ε.Ε. των 15 υπάρχει μια σταθερή τάση αύξησης από 1735 εκατομμύρια ευρώ το 2000 στα 2646 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. (Πίνακας 12) Οι κρατικές ενισχύσεις (subsidies) ξεκινούν από 7,1 δισεκατομμύρια ευρώ στην Ισπανία το 2000 φτάνονταν στο ψηλότερο τους σημείο το 2010 στα 12,1 δισεκατομμύρια ευρώ και σταδιακά αποκλιμακώνονται στα 9,2 εκατομμύρια ευρώ το 2012 και το 2013 πορεία που εν πολλοίς μοιάζει με τη πορεία των κρατικών ενισχύσεων στην Ε.Ε. των 15 που φτάνονταν στο ψηλότερο τους σημείο το 2010 στα 145 δισεκατομμύρια ευρώ. Αντίθετα στην Πορτογαλία, το 2003 εμφανίζεται η μεγαλύτερη τιμή κρατικών ενισχύσεων στα 1,7 δισεκατομμύρια ευρώ και φτάνουν στο χαμηλότερο τους σημείο το 2008 στα 1,16 εκατομμύρια ευρώ με σταδιακή άνοδο μέχρι το 1,3 δισεκατομμύρια ευρώ για το 2012 και το 2013. (Πίνακας 13)

Επίσης, έχει μεγάλη σημασία να παρατηρήσουμε τα ποσά που πληρώνει η Ισπανία και η Πορτογαλία για τόκους κρατώντας κατά νου ότι ολόκληρη η συζήτηση για την υπαγωγή σε μηχανισμό στήριξης έχει να κάνει με την μη βιωσιμότητα του χρέους και των επιτοκίων. Ο καθαρός δανεισμός της Ισπανίας κινείται ως εξής: από το 2000 έως το 2004 κινείται οριακά θετικός αλλά κοντά στο μηδέν, από το 2005 μέχρι το 2007 υπάρχουν σχετικά μεγάλα

δημοσιονομικά πλεονάσματα από 11 μέχρι 23 δισεκατομμύρια ευρώ και από το 2008 και πέρα υπάρχει μια σαφής επιδείνωση των οικονομικών του κράτους με κρατικό δανεισμό που άγγιζε τα 117 δισεκατομμύρια ευρώ το 2009, κάθε χρόνο είναι αρκετά μεγάλος με τάση αποκλιμάκωσης όμως και θα φτάσει τα 67,8 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. Η ίδια εικόνα και για την Πορτογαλία με την διαφορά ότι ουδέποτε είχε αρνητικό δανεισμό (δηλαδή δανεισμό άλλων χωρών) φτάνει τα 17 δισεκατομμύρια ευρώ το 2009 ψηλότερο σημείο. (Πίνακας 14) Παρόμοια εικόνα υπάρχει όταν ανατρέξουμε στις αποταμιεύσεις της κυβέρνησης οι οποίες στην μεν Ισπανία έχουν αρνητικό πρόσημο από το 2009 και εντεύθεν από 55 δισεκατομμύρια ευρώ το 2009 μέχρι 43 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013 ακριβώς δηλαδή ίδια εικόνα με την Ε.Ε. των 15 που όμως εμφανίζεται μια πολύ πιο ισχυρή τάση αποκλιμάκωσης. Αντίθετα, στην Πορτογαλία υπάρχει διαχρονικά αρνητικό πρόσημο στις αποταμιεύσεις της κεντρικής κυβέρνησης με εξαίρεση το 2000. Το αποκορύφωμα είναι το 2010 με 11,9 δισεκατομμύρια ευρώ που όμως κι εδώ υπάρχει μια τάση αποκλιμάκωσης μετά από το 2010. (Πίνακας 15)

Τέλος, θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε όψεις της κρίσης που σχετίζονται με τις δομές της οικονομίας και το επίπεδο ζωής των κατοίκων εξετάζοντας μεγέθη όπως το κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα, η εγχώρια ζήτηση και η ιδιωτική κατανάλωση αλλά και το επίπεδο των μισθών των νοικοκυριών. Όσο αφορά το ακαθάριστο κατά κεφαλήν εθνικό εισόδημα ξεκινάει από 774 ευρώ το 2000 στην Ισπανία φτάνοντας το 2008 τα 988 ευρώ το 2008 εμφανίζοντας την μεγαλύτερη αύξηση από το 2005 στο 2006 και από το 2006 στο 2007. Το 2013 μετά από διαδοχικές απώλειες θα φτάσει στα 937 ευρώ στα επίπεδα πριν το 2006. Αντίστοιχα στην Πορτογαλία, οι μεταβολές είναι σαφώς πιο μικρές, εκκινώντας από 148 ευρώ το 2000 φτάνει το 2007 τα 160,2 δείχνοντας αφενός ότι δεν υπάρχουν σπουδαίες αυξομειώσεις αλλά και ότι η Ισπανία είναι σαφώς πιο πλούσια από την Πορτογαλία. Το 2012 έφτασε τα 150,1 ευρώ σχεδόν στα επίπεδα του 2000 δείχνοντας ότι οι Πορτογάλοι αν και με ηπιότερη κρίση απώλεσαν όλη την ευημερία της δεκαετίας του 2000. Το 2013 αναμένεται μικρή αύξηση στα 150,4, την ίδια ώρα που σε επίπεδο Ε.Ε. των 15 το 2013 αναμένεται να φτάσει το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εισόδημα στα επίπεδα προ κρίσης και αρκετά παραπάνω από τα επίπεδα του 2000. (Πίνακας 16)

Οι ακαθάριστοι μισθοί των νοικοκυριών είναι ένας σημαντικός παράγων για την ανταγωνιστικότητα μιας οικονομίας έχουν συρρικνωθεί μετά το ξέσπασμα της κρίσης. Συνοπτικά έχουμε αναφέρει ότι ο περιορισμός του μισθολογικού και μη μισθολογικού κόστους είναι ανάμεσα στους σημαντικότερους παράγοντες προσέλκυσης επενδύσεων σε μια χώρα. Έτσι, οι ακαθάριστοι μισθοί αρχής γενόμενης από το 2000 που είναι 245,3 δισεκατομμύρια ευρώ φτάνουν το 2008 τα 413 δισεκατομμύρια ευρώ για να αποκλιμακωθούν με τη σειρά τους το 2013 στα 370,1 δισεκατομμύρια ευρώ. Από την άλλη στην Πορτογαλία οι ακαθάριστοι μισθοί των νοικοκυριών φτάνουν στο ψηλότερο τους σημείο στα 67,2 δισεκατομμύρια ευρώ έχοντας ξεκινήσει από 49,7 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000 για να φτάσουν στα 61,2 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013. (Πίνακας 17)

Η ιδιωτική κατανάλωση δεν μπορεί παρά να κινείται ανάλογα και με την πορεία των πραγματικών μισθών, έτσι στην Ισπανία το 2000 η ιδιωτική κατανάλωση έφτανε τα 443 δισεκατομμύρια ευρώ φτάνει το 2007 τα 565,6 δισεκατομμύρια ευρώ με συνεχείς αυξήσεις ενώ από το 2007 και μετά με ενδιάμεσες αυξομειώσεις φτάνει τα 522 δισεκατομμύρια ευρώ ενώ από το 2009 στο 2010 εμφανίζει μικρή αύξηση. Στην Πορτογαλία από την άλλη, ξεκινώντας από 93,4 δισεκατομμύρια ευρώ φτάνει το 2008 και το 2010 τα 105 εκατομμύρια ευρώ πέφτοντας προς στιγμήν στα 103 δισεκατομμύρια το 2009. Τελικά, φτάνει κοντά στα

επίπεδα του 2000 το 2013 δηλαδή στα 94 δισεκατομμύρια ευρώ. Τέλος, στην Ε.Ε. των 15 η ιδιωτική κατανάλωση φτάνει τα 6252 δισεκατομμύρια ευρώ κοντά στα επίπεδα προ κρίσης, 6276 εκατομμύρια ευρώ το 2007. (Πίνακας 18) Ανατρέχοντας στην ιδιωτική κατανάλωση κατά κεφαλήν ξεκινάει από 9,3 χιλιάδες ευρώ φτάνοντας τα 13,7 χιλιάδες ευρώ το 2008 μειώνεται σημαντικά στις 13,2 χιλιάδες ευρώ το 2009 με σταθεροποιητικές τάσεις από εκεί και πέρα μέχρι τα 13,5 χιλιάδες ευρώ στην Ισπανία. Στην Πορτογαλία η ιδιωτική κατανάλωση κατά κεφαλήν ήταν 7,9 χιλιάδες ευρώ το 2000 μέχρι το 2008 όπου φτάνουν 10,8 χιλιάδες ευρώ. Το 2010 φτάνουν τα 10,7 χιλιάδες ευρώ μετά από μια μικρή κάμψη με την μετέπειτα συνεχή κάμψη μέχρι το 2013 στα 10,3 χιλιάδες ευρώ. Στην Ε.Ε. των 15 το 2013 η ιδιωτική κατανάλωση έχει ανέβει πολύ από τα επίπεδα της κρίσης στα 17,6 χιλιάδες ευρώ αποτυπώνοντας ένα ψηλότερο βιοτικό επίπεδο σε σχέση με τις χώρες της Ιβηρικής και ενδεχομένως ένα άλλο μοντέλο κατανάλωσης. (Πίνακας 19)

Τέλος ανατρέχοντας στην εγχώρια ζήτηση εκτός μετοχών σε σταθερές τιμές του 2005 παρατηρούμε ότι σε ότι αφορά την Ισπανία η κατάσταση είναι ίδια με τις προηγούμενες μεταβλητές αποτυπώνοντας μια άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Το 2000 η εγχώρια ζήτηση ήταν 778 δισεκατομμύρια ευρώ φτάνοντας τα 1045 δισεκατομμύρια ευρώ το 2007 με συνεχείς αυξήσεις. Μετά το 2007 με συνεχείς μειώσεις φτάνει τελικά στα 893,6 εκατομμύρια ευρώ δηλαδή σε επίπεδα πριν το 2004. Από την άλλη η Πορτογαλία ξεκινώντας από τα 161 εκατομμύρια ευρώ το 2000 ανέρχεται στα 174 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008 με μια μικρή κάμψη το 2003. Οι μεγαλύτερες μειώσεις εμφανίζονται από το 2010 στο 2011 και από το 2011 στο 2012 όταν πέφτει από τα 171 δισεκατομμύρια ευρώ στα 162 δισεκατομμύρια και από 162 δισεκατομμύρια ευρώ στα 151,6 δισεκατομμύρια ευρώ πολύ χαμηλότερα από τα επίπεδα από όσο ήταν το 2000. Στην Ε.Ε. των 15 η κατάσταση κινείται σε αντίθετη κατάσταση, μετά την κρίση η εσωτερική ζήτηση φτάνει τα επίπεδα προ κρίσης ενώ οι μεγαλύτερες μειώσεις εμφανίζονται από το 2008 στο 2009 από 10830 στο 10499 ενώ η δεύτερη σαφώς μικρότερη το 2012 από 10610 σε 10550. (Πίνακας 20)

Αν τώρα ανατρέξουμε στους πίνακες που μας δίνουν στοιχεία για την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών θα μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των μεταρρυθμίσεων. Στον γενικό τίτλο μεταρρυθμίσεις εμπίπτουν τα στοιχεία για την ανεργία που δείχνουν κατά πόσο τα ασκούμενα μέτρα για την ευελισφάλεια flexicurity και την μεγαλύτερη κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, τα στοιχεία για το γνωστό παραγωγικότητα όλων των συντελεστών (total factor productivity) που δείχνουν ένα μέτρο για την τεχνολογική στάθμη της παραγωγής αλλά και την παραγωγικότητα της οικονομίας συνολικά, η μερίδα των μισθών στην παραγωγικότητα όλων των συντελεστών και αυτό δείκτης για την ικανότητα μιας οικονομίας να παράγει κέρδη για τις επιχειρήσεις, και αντίστοιχα η μερίδα του κεφαλαίου στο προϊόν, η οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου, ο λόγος του πραγματικού κεφαλαίου ανά εργαζόμενο, και τέλος ο βαθμός υποκατάστασης κεφαλαίου – εργασίας. Ο πυλώνας των μεταρρυθμίσεων που έχει σαν αναφορά τη μείωση του μισθολογικού αλλά και μη μισθολογικού κόστους περνάει απαρεγκλίτως από μεγέθη όπως τα ανωτέρω.

Έτσι, έχουμε στον πίνακα 21 τα στοιχεία που αφορούν την ανεργία όπου η ανεργία στην Ισπανία είναι εκτός κάθε ελέγχου φτάνοντας το 25,5% το 2013 σύμφωνα με την πρόβλεψη της Eurostat ενώ στην Πορτογαλία η ανεργία φτάνει το 15,5 το 2012 και το 2013 φαίνεται να αποκλιμακώνεται ελαφρώς, την ίδια ώρα που η ανεργία στην Ε.Ε. των 15 φτάνει το 10,5% ιστορικά ψηλότερο ποσοστό τα τελευταία είκοσι χρόνια. Είναι κατανοητό ότι δεν μπορούν τα

στοιχεία που έχουμε για την ανεργία να μας δώσουν επαρκή σημάδια για την αποτελεσματικότητα των μεταρρυθμίσεων ενώ σε κάθε περίπτωση η Ισπανία δεν πρέπει να θεωρείται επιτυχημένο παράδειγμα μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας. Όσον αφορά την παραγωγικότητα όλων των συντελεστών (total factor productivity) είναι γνωστό ότι πρόκειται για ένα μέτρο της ικανότητας μιας οικονομίας να κάνει καινοτομίες που όμως έχει δεχτεί αυστηρή κριτική όσον αφορά την μαθηματική του λογική, σε κάθε περίπτωση με έτος βάσης το 2000 όπου το μέγεθος έχει τιμή 100 το 2013 σύμφωνα με τις προβλέψεις αναμένεται να είναι 100,2 για την Ισπανία, 98,3 για την Πορτογαλία και 102,4 για την Ε.Ε των 15 πράγμα που υποδηλώνει σαφώς μια υποβάθμιση της τεχνολογικής στάθμης της Πορτογαλίας. Ταυτόχρονα το 2009 στην Ισπανία εμφανίζεται η χαμηλότερη τιμή 97,3 ενώ στην Πορτογαλία το 2003 είναι 96,9 και για την Ε.Ε. των 15 η χαμηλότερη τιμή είναι 99,4 και εμφανίζεται αμέσως μετά την κρίση του 2009. Είναι γνωστό ότι η κρίση πάντα αποτυπώνεται και μέσα από κατάρρευση του συγκεκριμένου δείκτη καθώς η οικονομία αξιοποιεί με χειρότερο τρόπο τις δυνατότητες της. (Πίνακας 22)

Όσον αφορά για την μερίδα των μισθών στην παραγωγικότητα όλων των συντελεστών και αντίστοιχα το μερίδιο του κεφαλαίου μπορούμε να πούμε ότι είναι η άλλη όψη του βαθμού υποκατάστασης κεφαλαίου από εργασία. Έτσι στην Ισπανία ο βαθμός υποκατάστασης της εργασίας από το κεφάλαιο φτάνει το 2013 το 116, 2 από 100 το έτος βάσης 2000 και με συνεχόμενη άνοδο κάθε χρόνο ενώ στην Πορτογαλία φτάνει το 110,4 με μικρότερη αύξηση και με μια μικρή κάμψη από το 2012 στο 2013. (Πίνακας 23) Τα αποτελέσματα αυτά πρέπει να γίνονται αντιληπτά και στα πλαίσια της ανεργίας και του καθαρού αποθέματος κεφαλαίου ανά εργαζόμενο. Έτσι όσον αφορά το καθαρό απόθεμα κεφαλαίου ανά εργαζόμενο στην Ισπανία από 157,2 το 200 φτάνει 232,3 το 2013 με συνεχείς αυξήσεις ενώ στην Πορτογαλία από 73 φτάνει το 96,7 το 2012. Στην Ε.Ε. των 15 από 163,5 φτάνει το 197,3 το 2013. Τέλος, όσον αφορά την μερίδα κεφαλαίου στο δείκτη παραγωγικότητας όλων των συντελεστών από 100 το 2000 φτάνει το 91,2 το 2013 στην Ισπανία, το 93,3 στην Πορτογαλία και το 96,5 στην Ε.Ε. των 15 ενώ στην μερίδα μισθών στο δείκτη παραγωγικότητας όλων των συντελεστών από 100 το 2000 φτάνει το 109,8 το 2013 στην Ισπανία το 105,3 στην Πορτογαλία και το 106,1 στην Ε.Ε. των 15 δείχνοντας ότι σε ένα βαθμό η ανεργία είναι υπεύθυνη για την στροφή προς μια οικονομία πιο εντάσεως κεφαλαίου. (Πίνακες 24, 25) Ακόμα η κατάρρευση σε κλάδους παραδοσιακά εντάσεως εργασίας όπως ο κλάδος των κατασκευών στην Ισπανία επηρεάζει έντονα τα στοιχεία για όλους τους παραπάνω δείκτες. Τέλος, όσον αφορά την οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου από το 2009 εμφανίζονται αρνητικές μεταβολές με πιο μεγάλη μείωση το 2009 -0,14 στην Ισπανία και -0,13 στην Πορτογαλία ενώ στην Ε.Ε. των 15 η κατάσταση είναι σαφώς χειρότερη με -0,22. (Πίνακας 26)

Όλοι οι παραπάνω δείκτες έχουν και μια άλλη συνισταμένη που είναι κοινή στα προγράμματα αντιμετώπισης της κρίσης των δυο χωρών αλλά και σε όλα τα προγράμματα αντιμετώπισης της κρίσης από την πλευρά της προσφοράς, η ανάγκη για ενίσχυση των εξαγωγών. Έτσι στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας η συρρίκνωση του μισθολογικού κόστους θα κάνει τα προϊόντα από Ισπανία και Πορτογαλία πιο ελκυστικά και άρα αναμένουμε να δούμε τις εξαγωγές των χωρών αυτών να είναι σε πορεία ανόδου. Ταυτόχρονα η σημαντική υποχώρηση της κατανάλωσης λόγω της μείωσης τους πραγματικού εισοδήματος από φόρους και μειώσεις μισθών αναμένεται να έχει αρνητική επίδραση στις εισαγωγές. Στον πίνακα 27, παρατηρούμε τις καθαρές εξαγωγές σε σταθερές τιμές του 2005 όπου υπάρχει σταθερή τάση ενίσχυσης από το 2000 όπου και ήταν 198 δισεκατομμύρια ευρώ μέχρι το 2013 όπου αναμένεται να είναι 314,7 δισεκατομμύρια ευρώ. Μοναδική χρονιά

μείωσης των καθαρών εξαγωγών της Ισπανίας ήταν το 2009 όταν από 263 εκατομμύρια ευρώ υποχώρησαν στα 235 δισεκατομμύρια ευρώ. Στην Πορτογαλία η κατάσταση είναι ακριβώς η ίδια καθώς το ψηλότερο σημείο των εξαγωγών εμφανίζεται το έτος 2013 όταν και θα φτάνουν τα 57 δισεκατομμύρια ευρώ από 37 το 2000 παρότι όχι με συνεχείς αυξήσεις. Από εκεί και πέρα μόνο το 2009 είχαν μια σημαντική κάμψη από 51 δισεκατομμύρια ευρώ στα 45,6 δισεκατομμύρια ευρώ. Η εικόνα είναι ακριβώς η ίδια σε ότι αφορά την Ε.Ε. των 15 όπου πάλι το 2009 είναι η μόνη χρονιά κάμψης. Στις εισαγωγές η κατάσταση είναι λίγο διαφορετική με μεικτές τάσεις αλλά με ακριβώς αντίθετη όψη, έτσι στην μεν Ισπανία το ψηλότερο σημείο των εισαγωγών είναι το 2007 με 334 δισεκατομμύρια ευρώ που το 2009 υφίστανται μεγάλη πτώση αγγίζοντας τα 260 δισεκατομμύρια ευρώ ενώ για το 2013 αναμένεται να φτάσουν τα 267 δισεκατομμύρια. Ακριβώς η ίδια η κατάσταση στην Πορτογαλία όπου το 2009 βυθίζονται οι εισαγωγές από 66 δισεκατομμύρια ευρώ στα 59,5, ενώ το 2013 αναμένεται να φτάσουν τα 56 δισεκατομμύρια ευρώ. Υπάρχει στα παραπάνω στοιχεία μια σαφής πραγματικότητα, το 2009 και στις δύο χώρες είναι στα ύψη τα εμπορικά τους ελλείμματα, ενώ με την κρίση ειδικά σε ότι αφορά την Ισπανία το έλλειμμα μετατρέπεται σε πλεόνασμα και μάλιστα ιδιαίτερα μεγάλο αρχής γενομένης από το 2011. Στην Πορτογαλία το 2013 είναι η πρώτη χρονιά που αναμένεται να παρατηρηθεί – έστω και μικρό – εμπορικό πλεόνασμα κάτι λιγότερο από ένα εκατομμύριο ευρώ. Είναι σαφές ότι το πρόγραμμα των μεταρρυθμίσεων που σκοπό είχε να κάνει τις οικονομίες αυτές πιο εξωστρεφείς και πιο ανταγωνιστικές στο διεθνή καταμερισμό εργασίας έχει πετύχει, την ίδια στιγμή που η ευρωπαϊκή οικονομία έχει εμπορικό πλεόνασμα τουλάχιστον από το 2000. (Πίνακας 28)

6. Συμπεράσματα

Αυτή η διπλωματική έρχεται να καλύψει ένα ευρύτερο κενό που σχετίζεται με την πορεία και το μέλλον της Ευρώπης και την ορθότητα των πολιτικών που εφαρμόζονται για την αντιμετώπιση της κρίσης. Μάλιστα κάθε νέο γεγονός έρχεται να επιβεβαιώσει ή να απορρίψει σχέδια και ασκήσεις επί χάρτου σχετικά με την λιτότητα τη νεοκλασσική ορθοδοξία την ανάγκη για περισσότερη ανάπτυξη, την ανάγκη για πολιτική ενοποίησης της Ευρώπης, την ανάγκη για αλληλεγγύη μεταξύ των χωρών και ούτω καθ' εξής. Έτσι, κάθε οικονομικό νέο τοποθετείται σε ένα πλαίσιο αντιτιθέμενων στρατηγικών σχετικά με το μέλλον της Ευρώπης αλλά και την ίδια την οικονομική επιστήμη και το ρόλο που επιτελεί. Η ίδια η ανεπάρκεια της οικονομικής επιστήμης να υποδείξει με όρους γραμμικής αιτιότητας και μαθηματικής ακρίβειας την ορθότητα των ασκούμενων πολιτικών, αλλά και η ίδια η πολιτική φόρτιση των ασκούμενων πολιτικών δεν μπορεί παρά να θέτουν υπό συνεχή αμφισβήτηση κάθε οικονομική πολιτική και κάθε οικονομικό νέο σε ένα πλαίσιο μακροπρόθεσμης ηγεμονίας των αντιτιθέμενων στρατηγικών των δυνάμεων του κεφαλαίου και της εργασίας. Έτσι και αυτή η διπλωματική προσπάθηση να μείνει όσο το δυνατόν στην αποτύπωση των στοιχείων χωρίς να τοποθετείται πάνω στο δίλημμα των στρατηγικών και των επί μέρους τους εκφάνσεων, με αυτόν τον τρόπο η αντικειμενική παράθεση των στοιχείων καλεί τον αναγνώστη να αξιολογήσει τα στοιχεία σαν το μοναδικό τρόπο να βγάλει πολιτικά συμπεράσματα.

Η σημασία που έχει η μελέτη της οικονομικής κρίσης για τους οικονομολόγους είναι αποτέλεσμα του αντίκτυπου της για εκατομμύρια ανθρώπους, η καταστροφή

δισεκατομμυρίων κεφαλαίου αλλά και οι προοπτικές υπέρβασης της καθιστούν την μελέτη της οικονομικής κρίσης το πιο σημαντικό φαινόμενο στην οικονομική επιστήμη, χωρίς καθόλου να αποκλείουν τις διαφορετικές εκδοχές σύμφυτες με τις διαφορετικές στοχεύσεις. Έτσι αυτήν την στιγμή σε ότι αφορά την κρίση στην Ευρώπη, δύο είναι τα βασικά αναλυτικά σχήματα που εξηγούν την κρίση ως τέτοια. Πολύ χονδρικά στο μεν πρώτο μιλάμε για μια συστημική κρίση στην Ευρώπη αποτέλεσμα της προβληματικής δομής της Ο.Ν.Ε. που αναδιανέμει εισοδήματα παράγει χρέη και ελλείμματα στις χώρες του νότου και πλεονάσματα στις χώρες του βορά ενώ βαθαίνει την κρίση με τις πολιτικές λιτότητας που αποφασίζει. Αντίθετα, το άλλο σχήμα μιλάει για προβληματικές χώρες με χαμηλή ανταγωνιστικότητα που εφάρμοζαν πολιτικές τόνωσης της ζήτησης, με υψηλούς μισθούς που δεν προώθησαν όταν έπρεπε πολιτικές εξυγίανσης του κράτους και των οικονομικών του δημοσίου και τώρα υποφέρουν από κρίσεις χρέους αποτέλεσμα των ελλειμμάτων που έχουν σωρεύσει και των χρεών. Σε κάθε περίπτωση η νεοκλασσική ηγεμονία στην Ευρώπη κάνει ανάγνωση της κρίσης με τον δεύτερο τρόπο κατά βάση προωθώντας σειρά μέτρων από την πλευρά της προσφοράς στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Όπως αναλύσαμε διεξοδικά οι πολιτικές αντιμετώπισης της κρίσης έχουν μια κάθετη τομή που τις χωρίζει σε πολιτικές από την πλευρά της ζήτησης και πολιτικές από την πλευρά της προσφοράς με ανάλογο τρόπο με την διχοτόμηση της οικονομικής θεωρίας. Συνοπτικά, οι πολιτικές από την πλευρά της ζήτησης τονώνουν την ζήτηση αυξάνοντας το διαθέσιμο εισόδημα προς μια νέα κατάσταση ισορροπίας ενώ στις πολιτικές από την πλευρά της προσφοράς η σημασία πέφτει στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, την κινητικότητα της αγοράς εργασίας τον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης.

Περιληπτικά σε ότι αφορά τα μέτρα στις χώρες της Ιβηρικής μπορούμε να πούμε ότι στους γενικούς τους άξονες είναι κοινά αλλά εξειδικεύονται σε κάθε χώρα ανάλογα με τις ιδιαίτερες προβληματικές της κάθε χώρας. Έτσι, στην Ισπανία που το βασικότερο πρόβλημα είναι η εκρηκτική ανεργία και ο μεγάλος όγκος κόκκινων δανείων στα χαρτοφυλάκια των τραπεζών δίνεται προβάδισμα σε πολιτικές ευελιξίας στην αγορά εργασίας και εξυγίανσης του τραπεζικού τομέα, ενώ στην Πορτογαλία που το βασικό πρόβλημα είναι η χαμηλή παραγωγικότητα και ανταγωνιστικότητα δίνεται προβάδισμα σε πολιτικές τόνωσης της ανταγωνιστικότητας αλλά και σε φορολογικές πολιτικές. Σε ότι αφορά τα μέτρα που έχουν κοινή συνισταμένη, μιλάμε κυρίως για εισπρακτικά μέτρα που στόχο έχουν να μειώσουν τα δημοσιονομικά ελλείμματα και αφορούν κυρίως αύξηση των έμμεσων φόρων, περικοπές στις δαπάνες του κρατικού μηχανισμού. Στην Πορτογαλία υπήρξαν βαθιές τομές όσο αφορά το φορολογικό σύστημα φυσικών προσώπων και επιχειρήσεων με αυξήσεις στους φορολογικούς συντελεστές με αναλογική κλίμακα στο εισόδημα αλλά και αυξήσεις στους φορολογικούς συντελεστές για τις επιχειρήσεις και τα κεφαλαικά κέρδη. Αντίθετα στην Ισπανία έχουμε περικοπές μισθών στους μισθωτούς του δημοσίου και τους συνταξιούχους αλλά μικρότερες φορολογικές επιβαρύνσεις. Τέλος κοινή συνισταμένη και στις δύο χώρες είναι η προώθηση πολιτικών ιδιωτικοποιήσεων τόσο για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας όσο και για την άντληση χρημάτων.

Με την ανάλυση των στοιχείων για τις μεταβλητές που εξετάστηκαν θα μπορούσαν να προκύψουν κάποια σημαντικά ερωτήματα όπως αν είναι διαφορετική η κρίση στην Ισπανία από την Πορτογαλία, αν απλώς προηγείται η Πορτογαλία της Ισπανίας και έτσι είναι βέβαιη η κατάληξη της Ισπανίας στο μηχανισμό στήριξης, αν τα μέτρα λιτότητας πρόσκαιρα βαθαίνουν την κρίση και άλλα. Έχοντας υπ' όψιν βασικές συνισταμένες των στοιχείων που αναλύθηκαν όπως η επίτευξη εμπορικών πλεονασμάτων και από τις δύο χώρες αποτέλεσμα

των πολιτικών τόνωσης της εξωστρέφειας και της ανταγωνιστικότητας, ο έστω και μικρός περιορισμός των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, αλλά και η απότομη πτώση του βιοτικού επιπέδου εκατομμύρια ανθρώπων αποτυπώνουν μια ξεκάθαρη στόχευση μέσα από την οποία περνάει η αντιμετώπιση της κρίσης τη στιγμή που και η ίδια η αντιμετώπιση της κρίσης κρίνεται σχετικά επιτυχημένη. Ακόμα παρατηρούμε αύξηση της παραγωγικότητας όλων των συντελεστών στην Ισπανία ενώ στην Πορτογαλία σταθεροποίηση ενώ ταυτόχρονα παρατηρούμε τάση προς ένταση του κεφαλαίου στις οικονομίες αυτές. Τέλος η φτωχοποίηση μεγάλων στρωμάτων του πληθυσμού περνάει από την αύξηση των φόρων, την αύξηση της ανεργίας και την μείωση των πραγματικών μισθών που σκιαγραφούν μια σημαντική επιβάρυνση των μισθωτών στρωμάτων με τρόπο που να πληρώνουν για την κρίση σαν να είναι οι υπεύθυνοι για αυτήν.

Κλείνοντας αυτήν την διπλωματική, θα ήταν χρήσιμο να παραθέσουμε κάποια ερωτήματα για μελλοντική έρευνα. Θεωρούμε πολύ σημαντικό το ερώτημα της πορείας της κρίσης, δηλαδή αν είναι ταυτόχρονη στις χώρες της Ιβηρικής ή αν κινείται με κάποια κατεύθυνση από την Ισπανία στην Πορτογαλία παραδείγματος χάριν λόγω και της πολύ μεγάλης επένδυσης ισπανικών κεφαλαίων στην Πορτογαλία, ή και το ερώτημα που προφανώς σχετίζεται με το προηγούμενο αν έχει κάποια χρονική υστέρηση η κρίση στην Ιταλία και στην Ισπανία σε σχέση με την Πορτογαλία και την Ελλάδα. Σε κάθε περίπτωση θεωρούμε ότι η πύκνωση του ιστορικού χρόνου θα μας δείξει πολύ άμεσα την ορθότητα ή μη των ασκούμενων πολιτικών και το μέλλον της Ευρώπης αν θα είναι ένα βήμα προς περισσότερη δημοκρατία και αλληλεγγύη ή ένα βήμα προς περισσότερο εθνικό απομονωτισμό, εθνικές στρατηγικές και εθνικά νομίσματα.

Βιβλιογραφία

Almeida V. Castro G. Félix R.M. Maria J.F., (2010), “Fiscal consolidation in a small euro area economy” *Bank of Portugal Working Papers*, 5/2011

Arpaia, A., Pérez, E. and Pichelman, K. (2009) Understanding Labour Income Share Dynamics in Europe’, European Economy, Economic Papers 379, European Commission, Brussels

Arestis P. Sawyer M., (2010), “The problems of the economic and monetary union: Is there an escape?” *The Journal of Economic Analysis*, Vol. 1, No. 1, pp.1-14.

Artis, M., Zhang, W. (1998a), “Core and periphery in EMU: A cluster analysis”, *EUI Working Paper RSC* No. 98/37.

Bayoumi T. and Eichengreen B., (1997a), “Ever closer to heaven? An optimum-currency-area index for European countries”, *European Economic Review*, No. 41, pp. 761-770.

Begg D, Dornbusch R. & Fischer S,(2006), «Εισαγωγή στην Οικονομική», Τόμος Β΄, Αθήνα, σσ. 331.

Blanchard O. (2008), “The state of macro”, NBER Working Paper No. 14259

Camacho M., Perez-Quiros G. and Saiz L. (2006), “Are European business cycle close enough to be just one?”, *CEPR Discussion Papers* No. 4824.

Caballo-Cruz F., (2011), “Causes and consequences of the Spanish Economic Crisis: Why the recovery is taken so long?” *Panoeconomicus*, No.3 pp. 309-328.

Coe D.T., Helpman E., (1995), International R&D spillovers. *European Economic Review*, Vol. 39, No. 5 pp. 859–887.

Deutsche Bank (2011): *Special Report: Focus Europe. Exploring funding needs.*, from Deutsche Bank – Global Markets Research, 7 Jan 2011,

Dickerson A., Gibson H. and Tsakalotos E. (1998), “Business Cycle Correspondence in the European Union”, *Economica*, No. 25, pp. 51-77.

Fama E. (2007) Συνέντευξη με τον Κρούγκμαν

Financial Crisis Inquiry Report 2011, Financial Inquiry Commision

Frankel J. and Rose A. (1998), The Endogeneity of the optimum currency area criteria, *The economic Journal* No. 108, pp. 1009-1025.

Godino A., Molina O. (2011), “Failed remedies and implications of the economic crisis in Spain”, Ose paper series, No. 6, November 2011

Hansen, A.,(1938), “ Full Recovery or Stagnation”, New York Norton

Heertje, A. & Heemeijer, P., (2002), "On the Origin of Samuelson's Multiplier-Accelerator Model", *History of Political Economy*, Vol. 34(1), pp. 2017 - 218

Inklaar R, Jong-A-Pin RM, De Haan J, (2008), "Trade and business cycle synchronization in OECD countries A re-examination", *European Economic Review*, Vol. 52, No. 4, pp. 646-666.

Johansson T. and Ljungberg J. (2012) "Asymmetric trends and European monetary policy in the post-Bretton Woods era", Lund University

Josifidis K. Allegret J.P. Pucar E.B., (2011), "Exchange Rate Regimes During Crisis: The Case of Emerging Europe", International Conference on Macroeconomic Analysis and International Finance, Rethymno 26-28 May 2011

Kalemlı-Ozcan S., Sorensen B., Yosha O., (2001), "Regional integration, industrial specialization and the asymmetry of shocks across regions", *Journal of International Economics*, Vol. 55, pp. 107-137

Krugman P. (1991), *Geography and Trade*, Cambridge MA: MIT Press.

Lucas R. (2003) διάλεξη σε American Economic Association

Mc Kinsey Global Institute (2010): *Debt and deleveraging: The global credit bubble and its economic consequences*, January 2010

Minescu A. (2011) "The Debt Crisis – Causes and Implications" Petroleum-Gas University of Ploiesti Bulletin, Vol. LXIII, No. 2/2011, pp. 95 - 104

Papageorgiou, T., Michaelides, P.G., Miliotis, J.G., (2010), "Business cycles synchronization and clustering in Europe (1960–2009)", *Journal of Economics and Business*, Vol. 62, No.4, pp. 419–470

Perez, S. (1997) *Banking on privilege: the politics of Spanish Financial Reform*, Ithaca, Cornell University Press

Rodrik, Dani. 2002. "After Neoliberalism, What?" Available at <http://ksghome.harvard.edu/~drodrik/After%20Neoliberalism.pdf>.

Σωτηρόπουλος Γ., Μηλιός Γ. (2010), «Καλώς ορίσατε στην έρημο του ευρωπαϊκού καπιταλισμού», Θέσεις, τεύχος 112, Ιούλιος-Σεπτεμβριος 2010.

The Economist, (2010), *A Special Report on Debt: Repent at Leisure*

Yeldan E. (2006), "Neoliberal global remedies: From speculative-led growth to the IMF-led crisis in Turkey", *Review of Radical Political Economics*, Vol. 38, No.193, pp. 193-213

Παράρτημα

Πίνακας 1

Current taxes on income and wealth: households and NPISH (UTYH)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	NA	44.525	7.17975
2001	NA	48.742	7.62695
2002	NA	53.623	7.77143
2003	NA	53.367	7.86484
2004	NA	57.434	7.91302
2005	NA	63.911	8.30965
2006	1132.87	74.205	8.87634
2007	1211.16	86.488	9.72299
2008	1216.37	84.696	10.0766
2009	1143.73	76.059	10.1423
2010	NA	79.605	10.0436
2011	NA	81.203	11.0525
2012	NA	85.0845	10.485
2013	NA	86.3608	10.7836

Πίνακας 3

Capital taxes: general government :- ESA 1995 (UTKG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	21.7911	2.489	0.103
2001	22.2628	2.518	0.09097
2002	24.596	2.756	0.10509
2003	40.0029	3.119	0.10498
2004	34.7252	3.605	0.02688
2005	29.4124	4.317	0.06883
2006	28.2422	4.863	0.02303
2007	30.4314	5.352	0.00963
2008	56.092	4.849	0.00825
2009	39.2476	4.318	0.00027
2010	28.6	4.104	0.08488
2011	34.7089	3.53	0.00081
2012	32.6893	5.85389	0.00001
2013	32.7831	5.87243	0.00001

Πίνακας 2

Current taxes on income and wealth: corporations (UTYC)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	NA	20.234	4.918581
2001	NA	20.108	4.581533
2002	NA	24.195	4.882473
2003	NA	24.631	4.174351
2004	NA	29.174	4.481976
2005	NA	35.753	4.344516
2006	366.4863	41.435	4.954596
2007	386.3241	50.057	6.347912
2008	349.0484	31.898	6.539688
2009	239.2478	24.579	4.994699
2010	NA	19.46	5.128037
2011	NA	20.162	5.81808
2012	NA	23.24749	5.749761
2013	NA	21.00957	5.851538

Πίνακας 4

Taxes linked to imports and production (indirect taxes): general government :- ESA 1995 (UTVG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	1150	71.86	16.49
2001	1171	75.461	17.472
2002	1221	81.616	19.204
2003	1244	89.762	20.455
2004	1310	100.336	20.402
2005	1362	112.713	22.384
2006	1445	123.097	23.902
2007	1511	122.005	24.527
2008	1458	106.571	24.214
2009	1376	92.355	21.487
2010	1465	108.699	23.154
2011	1527	104.971	23.327
2012	1604	104.173	24.661
2013	1664	103.986	25.202

Πίνακας 5

Gross domestic product at 2005 market prices			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	8762.03	629.907	127.3169
2001	9090.66	680.397	134.4711
2002	9416.95	729.258	140.5668
2003	9579.14	783.082	143.4717
2004	10031.04	841.294	149.3125
2005	10388.65	909.298	154.2687
2006	10942.05	985.547	160.8554
2007	11523.12	1053.161	169.3192
2008	11472.33	1087.749	171.9831
2009	10869.2	1047.831	168.5036
2010	11310.19	1051.342	172.6696
2011	11633.66	1073.383	171.0159
2012	11915.32	1064.343	166.5304
2013	12274.64	1067.714	169.0504

Πίνακας 7

Gross domestic product at 2005 market prices per head of population			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	25.2	19.2348	14.477
2001	25.62	19.7168	14.667
2002	25.8	19.9606	14.671
2003	25.97	20.239	14.436
2004	26.42	20.5623	14.577
2005	26.73	20.9524	14.623
2006	27.42	21.475	14.786
2007	28.07	21.8233	15.102
2008	27.92	21.6696	15.08
2009	26.59	20.7064	14.628
2010	27.03	20.6276	14.826
2011	27.3	20.7501	14.569
2012	27.16	20.3986	14.087
2013	27.38	20.3473	14.116

Πίνακας 6

Gross domestic product at current market prices per hour worked			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	100	87.5663	53.262
2001	100	86.7908	52.991
2002	100	88.0206	52.948
2003	100	87.8661	53.421
2004	100	87.6709	52.613
2005	100	87.9022	54.95
2006	100	89.4152	55.175
2007	100	90.716	55.573
2008	100	91.6552	55.663
2009	100	95.0582	56.944
2010	100	94.5243	57.183
2011	100	95.0787	56.804
2012	100	96.0379	55.456
2013	100	95.7792	55.067

Πίνακας 8

Social benefits other than social transfers in kind: general government :- ESA 1995 (UYTGH)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	1351.568	75.51	14.30198
2001	1405.612	79.93	15.52607
2002	1476.319	86.341	16.98973
2003	1524.51	91.664	19.08174
2004	1584.319	98.653	20.57103
2005	1632.814	105.53	22.20941
2006	1682.949	112.813	23.39857
2007	1739.789	122.69	24.6383
2008	1779.494	136.335	25.99151
2009	1874.436	153.685	28.65948
2010	1940.782	160.974	29.35747
2011	1974.782	163.486	29.77345
2012	2040.415	169.535	29.2854
2013	2094.443	173.18	29.44244

Πίνακας 9

Social transfers in kind supplied to households via market producers: general government :- ESA 1995 (UYTGM)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	337.336	14.783	2.28212
2001	357.611	16.026	2.54954
2002	379.667	17.888	2.72109
2003	399.163	18.657	4.38069
2004	410.786	21.184	4.76551
2005	427.057	23.375	5.2053
2006	453.824	26.169	5.90787
2007	473.844	26.059	6.67284
2008	497.969	28.846	7.19288
2009	526.506	31.629	8.34808
2010	543.962	31.859	8.47237
2011	555.535	30.08	8.07091
2012	570.023	27.9744	7.88178
2013	585.959	25.8763	7.55377

Πίνακας 11

Social contributions received: general government :- ESA 1995 (UTSG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	1227.42	81.146	13.4559
2001	1260.9	88.364	14.4896
2002	1296.69	94.54	15.6201
2003	1342.3	101.847	16.6791
2004	1391.34	109.055	17.2344
2005	1433.08	117.447	18.3562
2006	1492.54	127.104	19.0078
2007	1551.74	136.752	19.6481
2008	1585.99	143.104	20.5028
2009	1555.45	140.144	21.0312
2010	1593.88	140.17	21.1304
2011	1640.4	139.868	21.0578
2012	1673.44	135.703	19.8512
2013	1699.81	134.199	20.1196

Πίνακας 10

Total current expenditure: general government :- ESA 1995 (UUCG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	3746.62	217.763	47.1344
2001	3886.93	230.331	50.7746
2002	4075.91	246.897	54.3313
2003	4194.44	262.91	57.4112
2004	4359.25	282.999	60.5577
2005	4520.27	304.742	64.7186
2006	4698.6	328.071	67.1041
2007	4884.62	355.781	69.5126
2008	4992.77	391.378	71.7552
2009	5134.88	422.763	77.1556
2010	5308.86	426.997	78.7497
2011	5389.2	429.216	77.2152
2012	5549.39	424.534	74.7701
2013	5669.59	423.286	73.6547

Πίνακας 12

Final consumption expenditure of general government :- ESA 1995 (UCTG0)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	1735.019	107.951	24.13826
2001	1815.855	115.816	26.10442
2002	1925.473	125.065	27.663
2003	1991.078	135.61	28.72889
2004	2084.272	149.419	30.32397
2005	2169.623	163.358	32.61817
2006	2272.427	177.121	33.00214
2007	2358.345	193.059	33.57899
2008	2416.827	212.003	34.53201
2009	2474.339	223.603	37.16038
2010	2539.05	221.715	37.29223
2011	2556.847	217.675	34.36027
2012	2609.928	203.4391	30.86174
2013	2646.328	197.3359	29.99922

Πίνακας 13

Subsidies: general government :- ESA 1995 (UYVG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	112.587	7.125	1.52991
2001	114.938	6.937	1.65896
2002	118.406	7.673	1.56403
2003	118.666	8.174	1.74692
2004	115.902	8.285	1.36916
2005	116.618	9.151	1.44664
2006	123.012	9.778	1.44803
2007	130.19	11.315	1.34917
2008	130.407	11.896	1.16769
2009	139.212	11.838	1.2706
2010	144.861	12.147	1.19333
2011	139.64	11.325	1.1827
2012	139.483	9.25978	1.34425
2013	140.797	9.28911	1.33186

Πίνακας 15

Gross saving: general government			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	214.1954	19.253	0.44891
2001	164.3085	24.47	-1.10742
2002	50.41	29.431	-0.83175
2003	-20.4486	28.896	-2.16135
2004	15.337	35.821	-3.62096
2005	60.4978	49.092	-4.94945
2006	192.0959	65.986	-3.16878
2007	263.4774	71.775	-1.15665
2008	122.9037	7.655	-2.30857
2009	-326.7166	-55.238	-11.69484
2010	-308.8719	-45.704	-11.89645
2011	-190.8653	-50.825	-8.36315
2012	-134.4266	-42.29704	-5.71412
2013	-96.6338	-43.16236	-3.49284

Πίνακας 14

Net lending (+) or net borrowing (-): general government :- ESA 1995 (Including one-off proceeds relative to the allocation of mobile phone licences) (UBLG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	65.67	-6.021	-4.2182
2001	-123.1	-3.709	-6.4694
2002	-233.2	-1.722	-4.8249
2003	-295.8	-2.899	-5.3729
2004	-284.5	-1.064	-6.0332
2005	-252.4	11.504	-10.01
2006	-151.8	23.346	-7.443
2007	-95.31	20.246	-5.4391
2008	-269.5	-48.87	-6.3583
2009	-747.8	-117.1	-17.135
2010	-742.4	-98.218	-16.996
2011	-528.2	-91.42	-7.2459
2012	-462.4	-68.626	-7.7963
2013	-418.8	-67.776	-5.2084

Πίνακας 16

Gross national income at current market prices per head of population (HVGNP)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	9522.73	774.4751	148.0388
2001	9725.66	802.8939	150.9625
2002	9846.5	824.6538	152.1162
2003	9969.17	850.131	150.7302
2004	10206.05	877.8393	153.0822
2005	10388.65	909.298	154.2687
2006	10714.36	946.363	156.503
2007	11035.66	979.2887	160.2047
2008	11037.39	987.9912	160.1911
2009	10555.91	951.0329	155.5322
2010	10770.1	950.3722	157.7117
2011	10921.45	957.1014	155.1732
2012	10904.8	940.2298	150.1111
2013	11033.85	937.1157	150.4935

Πίνακας 17

Gross wages and salaries: households and NPISH (UWSH)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	NA	245.292	49.741
2001	NA	261.535	52.659
2002	3786	277.083	55.156
2003	3808	295.298	56.484
2004	3940	312.021	58.184
2005	4060	334.314	60.172
2006	4239	360.22	61.938
2007	4446	389.944	64.639
2008	4482	413.695	66.461
2009	4364	403.197	66.493
2010	NA	394.395	67.222
2011	NA	389.808	65.808
2012	NA	376.331	61.564
2013	NA	370.936	61.213

Πίνακας 19

Private final consumption expenditure at current prices per head of population			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	13.5593	9.33961	7.91879
2001	14.0002	9.88159	8.24593
2002	14.3567	10.2974	8.52525
2003	14.5188	10.7475	8.6964
2004	15.0438	11.4159	9.10282
2005	15.5321	12.1034	9.46469
2006	16.1237	12.8472	9.89649
2007	16.6777	13.4746	10.4291
2008	16.5476	13.6504	10.8221
2009	15.8777	12.8058	10.3244
2010	16.4672	13.1729	10.7089
2011	16.8356	13.558	10.6552
2012	17.2422	13.502	10.3143
2013	17.599	13.4893	10.3428

Πίνακας 18

Private final consumption expenditure at 2005 prices			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	5510.88	442.642	93.4476
2001	5633.72	457.935	94.624
2002	5726.12	470.594	95.8778
2003	5817.15	484.097	95.6582
2004	5926.07	504.437	98.2096
2005	6036.59	525.267	99.847
2006	6160.04	546.389	101.656
2007	6275.92	565.643	104.218
2008	6272.85	562.171	105.59
2009	6170.74	537.722	103.134
2010	6234.99	541.883	105.319
2011	6235.73	541.114	101.205
2012	6211.67	529.21	95.031
2013	6252.21	522.542	94.0807

Πίνακας 20

Domestic demand excluding stocks at 2005 prices (OUNF)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	9391.17	778.177	161.8815
2001	9572.57	808.375	164.379
2002	9701.39	834.544	164.9071
2003	9855.38	867.775	162.0523
2004	10056.82	909.189	165.344
2005	10264.82	956.069	167.8777
2006	10554.9	1003.7	169.0303
2007	10824.18	1045.244	172.6723
2008	10830.67	1038.222	174.0555
2009	10499.35	974.06	170.0181
2010	10579.6	964.159	171.1843
2011	10609.97	954.485	162.1529
2012	10550.1	912.729	151.668
2013	10628.28	893.559	150.1371

Πίνακας 21

Unemployment rate			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	7.9	11.7	4.5
2001	7.3	10.5	4.6
2002	7.7	11.4	5.7
2003	8.1	11.4	7.1
2004	8.3	10.9	7.5
2005	8.3	9.2	8.6
2006	7.8	8.5	8.6
2007	7.1	8.3	8.9
2008	7.2	11.3	8.5
2009	9.2	18	10.6
2010	9.6	20.1	12
2011	9.7	21.7	12.9
2012	10.4	24.4	15.5
2013	10.5	25.1	15.1

Πίνακας 23

Labour-capital substitution: total economy			
Country	Spain	Portugal	
2000	100	100	
2001	100.412	100.898	
2002	101.176	101.986	
2003	101.897	103.175	
2004	102.535	104.114	
2005	103.022	105.069	
2006	103.588	105.62	
2007	104.337	106.417	
2008	106.05	106.956	
2009	109.801	108.38	
2010	111.691	109.255	
2011	113.194	109.819	
2012	115.245	110.833	
2013	116.223	110.437	

Πίνακας 22

Total factor productivity: total economy			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	100	100	100
2001	100.37642	99.880909	99.264518
2002	100.39427	99.481549	98.381198
2003	100.6272	99.264974	96.93683
2004	101.75198	99.035854	97.638178
2005	102.17733	98.679744	97.821029
2006	103.54208	98.706941	98.216648
2007	104.59355	98.47703	99.830705
2008	103.24195	97.979504	98.868624
2009	99.40045	97.376282	97.242477
2010	101.20576	98.255173	99.346021
2011	102.02829	99.665302	98.76076
2012	101.68588	99.860526	97.901138
2013	102.37089	100.1955	98.287646

Πίνακας 24

Capital share in total factor productivity: total economy			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	100	100	100
2001	99.898	99.7017	99.1665
2002	99.5397	99.0851	98.1725
2003	99.2111	98.5706	96.928
2004	99.3265	98.1063	96.6263
2005	99.1813	97.6852	96.1339
2006	99.4672	97.3668	95.9567
2007	99.6301	96.8494	96.0704
2008	98.7304	95.6981	95.4247
2009	96.4798	93.4523	94.0554
2010	96.8105	92.7976	94.3112
2011	96.8959	92.5452	93.8008
2012	96.4447	91.5982	92.9578
2013	96.4779	91.2414	93.3031

Πίνακας 25

Labour share in total factor productivity: total economy			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	100	100	100
2001	100.5	100.18	100.1
2002	100.9	100.4	100.21
2003	101.4	100.704	100.01
2004	102.4	100.948	101.05
2005	103	101.018	101.75
2006	104.1	101.376	102.36
2007	105	101.681	103.91
2008	104.6	102.384	103.61
2009	103	104.199	103.39
2010	104.5	105.881	105.34
2011	105.3	107.694	105.29
2012	105.4	109.02	105.32
2013	106.1	109.814	105.34

Πίνακας 27

Exports of goods and services at 2005 prices			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	3104.753	198.3934	37.71713
2001	3218.02	206.6895	38.39994
2002	3281.263	210.734	39.46414
2003	3322.309	218.4663	40.89632
2004	3569.17	227.6021	42.57006
2005	3768.353	233.387	42.6689
2006	4114.005	249.006	47.61415
2007	4334.02	265.7377	51.20653
2008	4382.46	263.0075	51.15922
2009	3845.435	235.5995	45.57301
2010	4250.098	267.3435	49.57906
2011	4502.171	291.337	53.24719
2012	4602.104	300.569	54.57557
2013	4815.982	314.678	57.1432

Πίνακας 26

Marginal efficiency of capital: total economy (Change in GDP at constant market prices of year T per unit of gross fixed capital formation at constant prices of year)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	0.19282	0.18557	0.14468
2001	0.10606	0.13404	0.07417
2002	0.06285	0.09859	0.02964
2003	0.06314	0.11024	-0.0375
2004	0.12093	0.11367	0.06611
2005	0.09052	0.12165	0.03343
2006	0.1538	0.13383	0.06351
2007	0.1436	0.11242	0.10456
2008	0.00105	0.02978	-0.0004
2009	-0.2281	-0.14131	-0.1362
2010	0.11014	-0.00287	0.06811
2011	0.07629	0.03098	-0.0859
2012	-0.0065	-0.08305	-0.1938
2013	0.06561	-0.01624	0.01556

Πίνακας 28

Imports of goods and services at 2005 prices			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	3030	206.797	51.942
2001	3107	216.13	52.457
2002	3149	224.21	52.214
2003	3236	238.165	51.979
2004	3465	261.116	55.922
2005	3675	281.289	57.191
2006	4002	310.025	61.293
2007	4208	334.705	64.673
2008	4239	317.395	66.186
2009	3747	262.656	59.556
2010	4097	286.002	62.761
2011	4241	285.594	59.302
2012	4267	269.685	55.206
2013	4426	267.32	56.253

Πίνακας 29

Social benefits other than social transfers in kind: general government/GDP :- ESA 1995 (UYTGH)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	14.19%	9.75%	9.66%
2001	14.45%	9.96%	10.28%
2002	14.99%	10.47%	11.17%
2003	15.29%	10.78%	12.66%
2004	15.52%	11.24%	13.44%
2005	15.72%	11.61%	14.40%
2006	15.71%	11.92%	14.95%
2007	15.77%	12.53%	15.38%
2008	16.12%	13.80%	16.23%
2009	17.76%	16.16%	18.43%
2010	18.02%	16.94%	18.61%
2011	18.08%	17.08%	19.19%
2012	18.71%	18.03%	19.51%
2013	18.98%	18.48%	19.56%

Πίνακας 31

Social transfers in kind supplied to households via market producers: general government /GDP :- ESA 1995 (UYTGM)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	3.54%	1.91%	1.54%
2001	3.68%	2.00%	1.69%
2002	3.86%	2.17%	1.79%
2003	4.00%	2.19%	2.91%
2004	4.02%	2.41%	3.11%
2005	4.11%	2.57%	3.37%
2006	4.24%	2.77%	3.77%
2007	4.29%	2.66%	4.17%
2008	4.51%	2.92%	4.49%
2009	4.99%	3.33%	5.37%
2010	5.05%	3.35%	5.37%
2011	5.09%	3.14%	5.20%
2012	5.23%	2.98%	5.25%
2013	5.31%	2.76%	5.02%

Πίνακας 30

Total current expenditure: general government/GDP :- ESA 1995 (UUCG)			
Country	EU	Spain	Portugal
2000	39.34%	28.12%	31.84%
2001	39.97%	28.69%	33.63%
2002	41.39%	29.94%	35.72%
2003	42.07%	30.93%	38.09%
2004	42.71%	32.24%	39.56%
2005	43.51%	33.51%	41.95%
2006	43.85%	34.67%	42.88%
2007	44.26%	36.33%	43.39%
2008	45.24%	39.61%	44.79%
2009	48.64%	44.45%	49.61%
2010	49.29%	44.93%	49.93%
2011	49.35%	44.85%	49.76%
2012	50.89%	45.15%	49.81%
2013	51.38%	45.17%	48.94%

Ολά τα στοιχεία των πινάκων είναι από την

AMECO, βάση δεδομένων της Eurostat.

http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/

